
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství B7505

Studijní obor

(kombinace): Pedagogika volného času

*Analýza osobnostních faktorů a profesních předpokladů
lektora primární prevence - východiska a zkušenosti
v Majáku o.p.s.*

*Analysis of character traits and professional prerequisites of primary
prevention lecturer: the data and experience in Majak, NGO*

Bakalářská práce: 09–FP–KPP– 75

Autor: Patrik Müller

Podpis:.....

Adresa:

Kotkova 50/16
460 14, Liberec 14

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Kasper Ph.D.

Konzultant: doc. PhDr. Tomáš Kasper Ph.D

Počet

stran grafů obrázků tabulek pramenů příloh

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	4	4	4	40	1 CD

CD obsahuje celé znění BP.

V Liberci dne: 04. 12. 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra pedagogiky a psychologie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Patrik Müller

adresa: Kotkova 50/16, 460 14 Liberec

studijní obor (kombinace): Pedagogika volného času

Název BP: **Analýza osobnostních faktorů a profesních předpokladů
lektora primární prevence - východiska a zkušenosti
v Majáku o.p.s.**

Název BP v angličtině: **Analysis of character traits and professional prerequisites
of primary prevention lecturer: the data and experience in
Majak, NGO**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Kasper Ph.D.

Konzultant:

Termín odevzdání: květen 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 19. dubna 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Müller Patrik

Datum: 30.9.2009

Podpis:

Název BP:	ANALÝZA OSOBNOSTNÍCH FAKTORŮ A PROFESNÍCH PŘEDPOKLADŮ LEKTORA PRIMÁRNÍ PREVENCE - VÝCHODISKA A ZKUŠENOSTI V MAJÁK O.P.S.
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Tomáš Kasper Ph.D.
Cíl:	• Analýza primární prevence • Analýza vybraných sociálně patologických jevů - charakteristika • Charakteristika Maják o.p.s. • Analýza osobnostních faktorů lektora
Požadavky:	Studium odborné literatury, časopisů a sekundární literatury Analýza podkladů Maják o.p.s. Provedení výzkumu zaměřeného na osobnost lektora Pravidelné konzultace
Metody:	Analytické a syntetické Dotazníková Interview
Literatura:	POKORNÝ, Vratislav. Prevence sociálně patologických jevů. 1. vyd. Brno : Nakladatelství Ústavu psychologického poradenství a diagnostiky, 2001. 96 s. ISBN 80-238-6539-0. JEDLIČKA, Richard, KOŤA, Jaroslav. Aktuální problémy výchovy : analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže . 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8. HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3. ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti. 3. vyd. Praha : Orbis, 1975. 324 s. odborná periodika Pedagogika Prevence sociálně patologických jevů Prevence

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 04. 12. 2010

.....
Patrik Müller

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce doc. PhDr. Tomáši Kasperovi Ph.D za odborné rady, metodické vedení práce a celkovou pomoc, své ženě za podporu a přátelům, kteří mé rodině pomáhali v tíživé situaci a já díky jejich pomoci mohl studovat.

Analýza osobnostních faktorů a profesních předpokladů lektora primární prevence - východiska a zkušenosti v Majáku o.p.s.

Resumé

Tématem bakalářské práce je problematika osobnosti lektora primární prevence. Je zřejmé, že danou problematiku je možné zpracovat z několika pohledů. Předkládaná práce zasazuje daný fenomén do kontextu širší problematiky sociálně patologických jevů, dále se věnuje otázkám prevence. V návaznosti analyzuje profesní a osobnostní předpoklady lektora primární prevence. Daná analýza je prováděna s využitím zkušeností obecně prospěšné společnosti MAJÁK, která se dlouhodobě lektorováním programů v oblasti sociálně patologických jevů zabývá.

Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že se nejedná o obecnou analýzu osobnostních a profesních předpokladů, ale o analýzu případové studie s využitím zkušeností právě společnosti MAJÁK o.p.s.

Klíčová slova: norma, sociálně patologické chování, sociálně rizikové chování, osobnost, profesionalita, prevence a primární prevence.

Analysis of character traits and professional prerequisites of primary prevention lecturer: the data and experience in Majak, NGO

Summary

The thesis deals with problematic of personality of primary prevention lecturer. Such issue can be handled in various perspectives. The thesis operates with the phenomenon in context of wider theme of social pathologic phenomena and prevention. It analyses professional and character dispositions of primary prevention lecturer. The analysis was created using experiences of public benefit organization MAJÁK, which has been dealing with primary prevention lecturing for a long period of time.

Therefore the thesis does not present a general analysis of professional and character dispositions, but it is rather a case study using experiences of public benefit organization MAJÁK.

Keywords: norm, sociopathic behavior, risky behavior, personality, professionalism, prevention and primary prevention.

Die Analyse der Persönlichkeitsfaktoren und der beruflichen Voraussetzungen des Lektors der Primärprävention – die Ausgangspunkte und die Hintergründe in der Organisation Maják o.p.s.

Zusammenfassung

Das Thema der Arbeit ist die Problematik der Persönlichkeit vom Lektor der Primärprävention. Es ist klar, dass dieses Thema kann aus verschiedenen Ansichten bearbeitet werden. Die Arbeit stellt diesen Phänomen im Kontext der weiteren Problematik von sozio-pathologischen Erscheinungen, und weiter widmet sich den Fragen der Prävention. Es handelt sich um die Analyse der fachlichen und persönlichen Kompetenzen des Lektors der Primärprävention. Der Umfang der Analyse erfolgt mit Hilfe der Erfahrung der Organisation MAJÁK o.p.s. Diese gemeinnützige Organisation hat langfristige Erfahrungen mit Lektoren und Vorträgen im Bereich den sozio-pathologischen Erscheinungen.

Aus diesem Grund kann man sagen, dass dies nicht eine allgemeine Analyse von persönlichen und beruflichen Voraussetzungen ist, sondern dass sich um eine Analyse von Fallstudien handelt, die an den Erfahrungen der Organisation MAJÁK o.p.s. gestellt ist.

Schlüsselwörter: die Norm, das sozial-pathologische Verhalten, das pathologische Risikoverhalten, die Individualität, die Persönlichkeit, die Professionalität, die Prävention, die Vorbeugung, und die Primärpreväntion

Obsah

Úvod	3
1 Sociálně patologické chování a jeho prevence	4
1.1 Co to jsou sociálně patologické jevy	4
1.1.1 Pojem deviace.....	5
1.1.2 Vliv sociálně patologického jednání a jeho důsledky v životě dítěte či dospívajícího.....	5
1.2 Formy regulace sociálně patologických jevů.....	12
2 Přístupy k primární prevenci a její obsah	14
2.1 Nespecifická primární prevence	14
2.2 Specifická primární prevence	15
3 Realizace programů primární prevence na školách - současná situace v ČR.....	17
3.1 MŠMT a současné metodické pokyny k programům primární prevence na školách.	17
3.2 Metodici primární prevence na školách.....	20
3.3 NNO zabývající se programy specifické primární prevence	20
4 Představení společnosti MAJÁK o.p.s.	23
4.1 Vývoj společnosti	24
4.2 Současná nabídka programů pro školská zařízení	28
4.3 Cíle.....	29
4.4 Silné a slabé stránky	31
5 Profesní předpoklady lektora primární prevence.....	32
5.1 Výběr vhodného kandidáta a jeho prvotní vybavení pro práci společnosti MAJÁK o.p.s.	33
5.2 Předávání metodických pokynů lektorovi primární prevence	34
5.3 Předávání koncepcí programů a osvojování si jejich cílů.....	40

5.4	Komunikační dovednosti lektora	41
5.5	Vzdělávání a profesní růst lektora	42
6	Osobnostní předpoklady lektora primární prevence.....	43
6.1	Sociální zralost.....	43
6.2	Sociální inteligence.....	45
6.3	Emocionální inteligence	45
6.4	Komunikační dovednosti	46
6.5	Vnitřně angažovaný	46
6.6	Dostatečné volní schopnosti	47
6.7	Sebeovládání.....	48
6.8	Morální jednání.....	49
6.9	Vykazatelné jednání.....	50
6.10	Analyticko-syntetické schopnosti	50
6.11	Systematický	51
6.12	Přirozená autorita	51
6.13	Proces vývoje osobnosti lektora primární prevence.....	52
7	Závěr.....	54
	Použitá literatura.....	55
	Jiné zdroje.....	57

Úvod

Tématem bakalářské práce je problematika osobnosti lektora primární prevence. Je zřejmé, že danou problematiku je možné zpracovat z několika pohledů. Předkládaná práce zasazuje daný fenomén do kontextu širší problematiky sociálně patologických jevů, dále se věnuje otázkám prevence. V návaznosti analyzuje profesní a osobnostní předpoklady lektora primární prevence. Daná analýza je prováděna s využitím zkušeností obecně prospěšné společnosti MAJÁK, která se dlouhodobě lektorováním programů v oblasti sociálně patologických jevů zabývá.

Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že se nejedná o obecnou analýzu osobnostních a profesních předpokladů, ale o analýzu případové studie s využitím zkušeností právě společnosti MAJÁK o.p.s.

Obecně prospěšná společnost MAJÁK je důležitým článkem v oblasti prevence sociálně patologických jevů nejen v samotném Liberci. Její dopad činnosti spadá na celý Liberecký kraj. Oblast činnosti společnosti Maják je bohatá, neboť se jednak snaží napomoci řešení aktuálních problémů výchovy dětí a mládeže v Libereckém kraji, jednak nabízí standardní programy primární prevence sociálně patologických jevů.

V rámci preventivní práce na školách se stává činnost společnosti MAJÁK o.p.s. jednou z částí jejich preventivního programu. Přitom je nutné upozornit, že i přes významné postavení práce metodiků prevence dané Vyhláškou č 72 / 2005 Sb. je situace na jednotlivých školách velmi odlišná a pojetí prevence sociálně patologických jevů záleží z velké části na uvědomělosti a přístupu samotného ředitele. Jeho angažovanost či osvícenost není vždy taková, aby otázky prevence stály v centru pozornosti školního života. Můžeme ovšem konstatovat, že díky metodikám MŠMT se přístup škol k prevenci v posledních letech výrazně mění pozitivním směrem.

1 Sociálně patologické chování a jeho prevence

Následující kapitola podává definování pojmu sociálně patologické chování a analyzuje základní projevy sociální patologie. Je zřejmé, že se nemůže jednat o výčet úplný a již vůbec ne o analýzu vyčerpávající. Na daném prostoru se jedná o základní přehled, který ovšem umožňuje tematizované otázky lépe zasadit do kontextu.

V kontextu negativního sociálního chování lze mluvit o sociálně patologickém chování a sociální deviaci. Přesto při použití pojmu deviace může mluvit i o formě pozitivního chování. Kdežto sociálně patologické chování je vždy spojováno s negativním jednáním.

1.1 Co to jsou sociálně patologické jevy

Jedná se o chování člověka, které není považováno za “normální“, odchyluje se od daných sociálních norem a hodnot. Je to chování, které ohrožuje život jedince a stává se pro společnost nebezpečné.

Pokorný popisuje vývoj sociálně patologického jevu takto: „ *Není nahodilý, ale má svou genezi, dynamiku, příčiny, důsledky, a vztahuje se k mnoha prvkům prostředí, ve kterém vznikl. Nelze jej tedy od prostředí oddělovat a pokoušet se jej samostatně řešit – takový postup je kontraproduktivní a neefektivní.* “¹

Vysledování takového nebezpečného chování je problematické. Často se stává, že je přímým okolím zaregistrováno až ve chvíli, kdy má takové chování destruktivní charakter vůči samotnému jedinci nebo jeho blízkému okolí. Blízké okolí nebezpečné jednání stěží rozpoznává, jelikož jedinec takové jednání maskuje. Díky tomu blízké okolí nevnímá rizikové chování jako přímou hrozbu pro jedince. Pro přirovnání bych použil příklad jedné čtrnáctileté dívky, u které došlo k náhlým otokům horních končetin, které jí způsobily popraskání kůže. Rodiče ji odvezli k lékaři, kde se dívka přiznala k užívání heroinu a po analýze této drogy byla reakce těla přisouzena příměsí cementu. Dívka své rodiče šokovala informací, že heroin užívá již druhým rokem, přičemž rok předtím brala pervitin. Výkyvy nálad způsobené intoxikací nebo abstinenčními příznaky rodiče přisuzovali věku dívky. Alarmující bylo, že to věděli někteří kamarádi dívky, ale její

¹ Pokorný, 2003, s. 9

situaci nepovažovali za ohrožující. Investovat do prevence sociálně patologických jevů je zásadní.

1.1.1 Pojem deviace

Za deviantní chování lze považovat takové chování, které je odlišné od sociální normy nebo skupiny norem. Nemusí jít vždy o negativní jednání.

Sochůrek² rozlišuje:

⇒ **pozitivní deviace** (např. abstinenci nebo vegetariánství jako jediný správný způsob života)

⇒ **negativní deviace** (např. alkoholismus, drogové závislosti)

Díky vývoji sociálních norem může docházet ke změně statutu z negativního chování na pozitivní a naopak, přičemž může jít o stejné chování v průběhu několika let. Před nedávnem se za negativní deviaci považovala například homosexualita. Dnes nelze považovat homosexuální jednání za deviantní.

Určitý konflikt může nastat v různých subkulturách nebo společenských etnikách. Například v některých romských osadách je považováno za normální, když dívka začíná svůj sexuální život ve třinácti letech. Avšak takové chování je v současné západoevropské kultuře považováno za neadekvátní.

Lze tedy říci, že sociálně patologické chování je deviantní, ohrožující a společensky nežádoucí. S ohledem na mladou generaci se používá pojem sociálně rizikové chování v kontextu možné prevence, aby nedošlo k sociálně patologickému jednání.

1.1.2 Vliv sociálně patologického jednání a jeho důsledky v životě dítěte či dospívajícího

Oblasti výskytu sociálně patologického jednání jsou všechny takové oblasti života společnosti, které v sobě ukrývají rizikovost, jako například:

- Partnerské vztahy – riziko vzniklé závislosti na člověku a s tím spojená „slepá“ oddanost, například u týraných žen; potřeba být milován působící plnou poddaností a nutkavou potřebu se o někoho starat.

² Sochůrek, 2009, s. 11

- Drogové závislosti – u mladých lidí jsou velkým nebezpečím, mladí lidé inklinují k řešení vzniklých problémů s pomocí návykových látek obzvláště alkoholem. V dnešní době se setkáváme s pojmy „tvrdé“ a „lehké“ drogy, což u některých jedinců vyvolává pocit, že ty „lehké“ neublíží. Používají-li se pojmy legální a nelegální drogy, mladí lidé zapomínají na fakt, že to neplatí například u alkoholu a cigaret, jejichž užívání je do určitého věku regulováno legislativou. Okrajově zmíním některá rizika a jednání spojená s užíváním následujících látek, která se vyskytují mezi dětmi a mládeží v ČR. Jedná se zejména o:

⇒ Alkohol – dipsomanie, delirium tremens, halucinace, alkoholická paranoia, Korsakovův syndrom, komatózní stav, zástava dechu, rozpad rodiny, sociální propad apod.

⇒ Kouření – vede k problémům s celým kardiovaskulárním systémem, podrážděnost, k problémům s erekcí u mužů a snížené citlivosti během sexuálního styku u žen, chronický zánět dýchacích cest, rakovina plic, ochromení činnosti řasinek v dýchacích cestách apod.

⇒ Kanabinoidy – velkým rizikem jsou samotné mýty, které se kolem této drogy vypráví, a přitom dochází k poškození plodu, rakovině dýchacích cest, „rozleptání“ mozkových receptorů a poškození krátkodobé paměti, u některých jedinců může propuknout schizofrenní paranoia, neplodnost u mužů, problém s ovulací u žen, dále se zužují vejcovody a některé publikace hovoří o riziku leukémie u narozených dětí, po užití THC dochází k nekontrolovatelnému jednání, kdy se může stát smrtelná nehoda, po požití se mohou projevit stavy úzkosti, psychóza s paranoidním laděním, stavy paniky apod.

⇒ „Tvrdé“ drogy – způsobují patrné trvalého poškození mozku, psychózy, nekontrolovatelné jednání, flash back, schizofrenii, poškození krátkodobé paměti, poškození vnitřních orgánů, rozvíjet demenci a v některých případech může užívání drog způsobit smrt. S užíváním omamných a psychotropních látek bývá spojené promiskuitní chování, různé kriminální delikty či prostituce.

- **Nedrogové závislosti** – bývají u mladých lidí snadno přehlédnutelné. Častým důvodem takového jednání bývá u mladých lidí zejména špatné porozumění vlastní hodnotě, pocit samoty nebo porovnávání se s vrstevníky. Mezi nejvíce vyskytující se rizikové chování přecházející v sociálně patologické jednání u mladých lidí patří:

⇒ Netomanie – jedná se o závislost na internetu, kdy dochází k poškození páteře, vzniká problém s funkcí krevního oběhu, zduření šlach, poškození očí, snižuje se schopnost pozornosti, také může dojít ke snížení schopnosti porozumět mezilidským vztahům, následně díky stresu a trvalé únavě dochází k odumírání nervových buněk, jedním z dalších rizik je snížení kvality sociálních vazeb, poničený sexuální život kvůli cybersexu apod.

⇒ Závislost na počítačových hrách – přináší riziko zvýšené agrese, z důvodu neschopnosti řešení konfliktních situací, které jsou v počítačovém světě řešeny „krvavou odplatou“, schizofrenní jednání, žití dvou světů, virtuální nevolnost, zvýšená nervozita a po fyzické stránce jsou následky podobné jako u netolismu.

⇒ Gamblerství – z nejzávažnějších jmenujme zadluženost, osobní bankrot, rozpad vztahů, často jde „ruku v ruce“ s alkoholismem, silnější pocit úzkosti po prohraném večeru apod.

⇒ Workoholismus – Hubinková uvádí: „*Workoholismus, tedy chorobná závislost na práci, je vlastně nemocí moderní společnosti, které je schopen jedinec obětovat svoji rodinu, přátele, ale i zdraví. Jeho chování se mění a jeho okolí to většinou vnímá silně negativně. Jedinec lpí na práci a nedokáže bez ní žít, podobně je tomu u kuřáků cigaret či u narkomanů s drogou. ... Takový jedinec se stává adeptem chronického syndromu únavy, bolesti žaludku a hrudníku, vředové a žaludeční choroby, narušení imunity organismu, ischemické choroby srdeční, zvýšeného krevního tlaku, stresu, neschopnosti sexuálního života, vzniku úzkostných stavů a dalších zdravotních a psychických problémů.*“³

³ HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. s. 237

⇒ Anorexie a bulimie – Jedlička⁴ popisuje vliv strachu z vlastního vzhledu a chorobnou touhu po štíhlé postavě. U anorektiček se setkáváme s usilovným cvičením nebo omezováním příjmu stravy s vyšším obsahem kalorií, případně s vyvolávaným zvracením. Pokorný⁵ vysvětluje charakteristický znak vyvolávání zvracení, kterým jsou začervenalé a popraskané hřbety rukou, jelikož jsou ruce vystavovány působení žaludečních kyselin, které poškozují pokožku. Jedlička⁶ také upozorňuje na poškození zubní skloviny od kyseliny solné díky opakovanému zvracení.

Říčan⁷ popisuje silný pozitivní citový náboj z prožitku vlastního těla skrze zrakový a hmatový vjem. Jelikož se jedná o „moje nejvlastnější“ a „moje nejdražší“, může samotný pohled do zrcadla na své tělo doprovázet erotické vzrušení. „*Soustředěný zájem o vlastní tělo někdy vyústí ve stav, kdy doslova na kost vyhublá dívka „vidí“ své tělo jako příliš tlusté.*“⁸ Jedlička⁹ dále vyjmenovává některá rizika spojená s tímto patologickým jednáním. Jedná se převážně o fyzické následky. Díky nedostatku bílkovin, tuků a špatné skladbě potravy může dojít k poškození vnitřních orgánů. Může se zvýšit lomivost kostí kvůli jejich odvápnění, dochází k poškození ledvin, srdečního svalu a také se může rozvracet hormonální řízení. V nejhorším případě končí mentální anorexie smrtí. Na rozdíl od anorexie se bulimie projevuje záchvaty žravosti nebo přejídáním vysoce kalorickou stravou. Toto přejídání je kompenzováno držením hladovek, užíváním projímadel a močopudných medikamentů. Frustrace z jejich nezdařeného úsilí zhubnout a nespokojenost z porušování tohoto předsevzetí může v některých případech vést k sebepoškozování. Zároveň se dá očekávat, že člověk mající bulimii bude trpět záchvaty nadměrného pití alkoholických nápojů, experimentovat s drogami nebo se oddávat promiskuitnímu způsobu života.

⁴ VALIŠOVÁ, Alena ; KASÍKOVÁ, Hana. a kol. Pedagogika pro učitele . s. 360

⁵ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s. 145

⁶ VALIŠOVÁ, Alena ; KASÍKOVÁ, Hana. a kol. Pedagogika pro učitele . s. 360

⁷ ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti: obor v pohybu. s. 136

⁸ ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti: obor v pohybu. s. 137

⁹ VALIŠOVÁ, Alena ; KASÍKOVÁ, Hana. a kol. Pedagogika pro učitele . s. 360

⇒ Hypersexualita – Kratochvíl¹⁰ popisuje tři teorie hypersexuality:

- Teorie závislosti – podobná jako závislost na drogách, kdy se sex stává primární potřebou jedince a vyvolává uvolnění a euforii. *„Závislost vede k časté masturbaci, mimomanželským vztahům, neosobnímu sexu a neovládané promiskuitě. ... Pacienti ztrácejí kontakt s realitou, mohou se stávat obtížným sobě i okolí a jejich choroba pokračuje v podobných fázích jako alkoholismus. Dochází k postupnému zvyšování frekvence jako u pití, vyskytují se abstinenční příznaky. Projevy mohou později nabývat i forem společensky nebezpečných.“*¹¹
- Teorie kompulzivity – dle této teorie není hypersexualita považovaná za závislost, ani není důsledkem zvýšeného libida, *„ale vyplívá z potřeby zbavit se úzkosti, deprese či napětí a navodit si snadno a rychle stav slasti, pohody a uspokojení.“*¹² Takové uspokojení není trvalé. Pocit slasti je krátkodobý, následně provázený ještě větší depresí a pocitem selhání a viny. Následuje další potřeba zbavit se úzkosti a napětí a jedinec se tím pádem stává obětí začarovaného kruhu.
- Teorie impulzivity – popisuje silný vliv impulzů, které nemá jedinec pod kontrolou a následně jim podléhá. Takové jednání může být pro něj samotného nebo i další osoby škodlivé. *„Před uskutečněním činu narůstá napětí a čin sám je spojen s potěšením, uspokojením a uvolněním tenze.“*¹³ Hypersexualita je tak považována za jednu z dalších impulsivních poruch, mezi které patří například pyromanie, kleptomanie, trychtilomanie (trhání vlasů) apod.

▪ Agrese, šikana a syndrom CAN

⇒ Agrese – Pokorný¹⁴ poukazuje na nereálnost aplikace jednoho modelu nebo teorie na řešení agrese. K projevům agrese patří *„útočení, nepřátelství, případně výbojnost v chování jedince vůči objektu (objektem*

¹⁰ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sexuální dysfunkce*. s. 83

¹¹ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sexuální dysfunkce*. s. 84

¹² KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sexuální dysfunkce*. s. 84

¹³ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Sexuální dysfunkce*. s. 85

¹⁴ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe*. s. 58 - 63

*může být cokoliv – věc, člověk, myšlenka apod.), při procesu uspokojování nějaké potřeby či komplexu potřeb.*¹⁵ Cílem agrese může být sám agresor, který útočí sám na sebe. Agresor může útočit verbálním i neverbálním způsobem. Hovoří se také o skryté agresi, která zůstává ve fantazii člověka nebo v jeho plánech. Zároveň můžeme rozdělit agresi na agresi jednotlivce a skupiny, kde se jedná například o národní, kulturní či etnické skupiny projevující agresi vůči danému objektu.

Následkem takového jednání bývá patologická deformace vztahů, šikana, harassment apod. Takové chování v sobě nese prvky trestných činů a trestní odpovědnost.

- ⇒ Šikana – za šikanu lze považovat takové jednání, při kterém je oběť pronásledována, ponižována, nucena k jakýmkoliv úkonům, omezována, nespravedlivě obviňována, a to opakovaně. Není-li včas rozpoznána a zastavena, může trvat řadu i let. Agresor je zpravidla „silnější“ osoba, a to po fyzické, psychické či mocenské stránce. Častým jevem, který popisuje Říčan a Janošová¹⁶, bývá přijetí názorů agresora, silný citový příklon oběti k agresorovi, dobrovolné trávení přestávek oběti s agresorem. U pedagogů tak může vzniknout dojem, že se jedná o nejlepší kamarády.

Šikanu lze považovat za nemoc, která je zhoubná jako rakovinové onemocnění, které prorůstá celou skupinou. Poškozeným není jen samotná oběť, ale celá skupina zúčastněných. Někteří zúčastnění si následky šikany mohou nést i dlouhá léta. Může také docházet k dalšímu patologickému jednání.

- ⇒ Syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte popisuje Sochůrek¹⁷, který upozorňuje na riziko na sníženou sociální a zdravotní kontrolu, nevšímavost okolí a nedostatečnou ochranu dítěte z hlediska práva. Toto patologické jednání bývá převážně těžko rozpoznatelné, jelikož je „uzavřeno“ v rodině. Dochází k tělesnému a psychickému ubližování, a to aktivní formou, jako je například bití, psychické trýznění a pohlavní zneužívání, nebo pasivní formou, kdy

¹⁵ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s. 58

¹⁶ ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu.* s.45-46

¹⁷ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie.* s 149

dochází k zanedbávání péče, nedostatečné výživě nebo k nedostatečným projevům lásky. Sochůrek uvádí, že u dětí, které jsou týrané, zneužívané anebo zanedbávané, jsou „nejčastějšími projevy:

- *selhávání ve škole, amotivační syndrom, útoky z domova, antisociální chování, agrese, inhibiční syndrom, apatie, odmítání komunikace*
 - *neurotické poruchy, tenze, poruchy spánku, úzkost, pocity viny, sebeobviňování, fobie, depresivní stavy, sklony k sebevraždám*
 - *psychosomatické reakce*
 - *poruchy sexuálního chování*
 - *poruchy v sociálních vztazích: nízké sebehodnocení, poruchy komunikace*
 - *interpersonálních vztahů, neschopnost empatie*
 - *zneužívání návykových látek, závislost*
 - *poruchy individuálního vývoje dítěte.*“¹⁸
- Sekty a kulty – jedná se zde o skupiny uctívající člověka, kult či normy dané skupinou, mající za následek plnou poddanost jedince vůdci či skupině takové.

⇒ Problematika sekt – v sektách se pohybují lidé s jistým náboženským zaměřením, kteří selektivním způsobem vnímají pravdu, porušování hodnot a norem této skupiny bývá zpravidla přísně potrestáno, členem se může stát jen ten jedinec, který podstoupí iniciační rituály, skupina bývá vedena výrazně silnou osobou s výraznou psychickou manipulací, s ohledem na vědomé rozložení osobní identity jedince.

Důsledkem života v sektářském prostředí bývá neschopnost vlastního rozhodování, psychická závislost, úzkost, frustrace, deprese, ztráta přátel a rodinných vztahů, rituální sebevraždy apod.

⇒ Kulty – mají podobně destruktivní charakter na osobnost člověka jako sekta. Pokorný rozlišuje kult od sekty tím, že sekty vznikají odštěpením

¹⁸ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. s 157

od určitého náboženství, ideologie či filosofie.¹⁹ Jedná se o „skupinu lidí, uctívajících ideologie, věc, zvíře nebo osobu.“²⁰

- Kriminalita – bývá důsledkem sociálně patologického jednání jedince a skupin. Za velký problém lze považovat delikventní party, kde jak uvádí Sochůrek, „jedinec slepě souhlasí se vším.“²¹ V těchto skupinách může docházet k drobným deliktům, jako jsou krádeže zrcátek u aut apod. Na druhou stranu může narůst k vysoké organizovanosti a nebezpečnosti. Přidáme-li ke spolupráci více osob v rámci takové skupiny a k nebezpečnému jednání honbu za ziskem, jak uvádí Sochůrek²², můžeme mluvit o mafii. Nedojde-li k zastavení takové činnosti, tak podobně jako u šikany, narůstá agresivita a touha po moci, která může vyústit v zločineckou organizaci, která páchá kvalifikovanou profesionální kriminalitu, s vidinou vysokých zisků a proniká do veřejného a politického života.²³

1.2 Formy regulace sociálně patologických jevů

Jednou z priorit vyzrálé společnosti je kontrola stanovených norem a výchova k jejich dodržování. Vliv na regulaci sociálně patologických jevů má společnost samotná, každý jedinec, represivní složky a prevence. Za hraniční formy lze považovat represí a prevenci. Prevence může ovlivnit potencionální rozvoj patologického jednání, přičemž represí lze považovat jako konečnou hranici porušování. Pokorný²⁴ rozděluje formy ovlivňující sociálně patologické jevy společnosti následujícím způsobem na:

⇒ Represivní složky

- Státní administrativa – stanovuje postihy za jejich nedodržování.
- Policie – kontroluje a zabraňuje porušování norem, selektuje a izoluje, osoby porušující dané normy.
- Soudy – určují, zdali byl spáchán trestný čin, popřípadě výši trestu.

¹⁹ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s. 68

²⁰ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s. 68

²¹ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie.* s 59

²² SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie.* s 60

²³ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie.* s 65

²⁴ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s.10

⇒ Prevence

- Primární – soustředí se „na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců i skupin.“²⁵
- Sekundární – pracuje s rizikovou skupinou a snaží se minimalizovat rizika spojená s patologickým chováním. Příkladem je harm reduction snažící se omezit zdravotní rizika u toxikomanů, popřípadě jejich další sociální propad.
- Terciární – jedná se o co největší zmírnění důsledků sociálně patologického jednání. Příkladem může být metadonová léčba nebo oddělení agresora od oběti (vyloučením ze školy apod.).

Nejjednodušším a nejlevnějším způsobem regulace sociálně patologických jevů se zdá být prevence. V současnosti je vynakládáno nemalé množství finančních prostředků na prevenci. Terciární a sekundární prevenci lze považovat za mantinely patologického chování, kdy dochází k pozvolnému snižování rizikového chování. Za stěžejní složku lze považovat primární prevenci. Při správném načasování její intervence a jejím kvalitním provedení s ohledem na cílovou skupinu, dokáže minimalizovat projevy sociálně patologického jednání ba dokonce lze říci, že zabrání takovému jednání.

²⁵ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe*. s. 14

2 Přístupy k primární prevenci a její obsah

V této kapitole se zaměřím na pojmy nespecifická a specifická primární prevence. S tím ohledem, že výchovou a socializací každého jedince se rozumí cílevědomé a nepřetržité působení rodiny, pedagogických pracovníků, dalších výchovných činitelů, ale také vědomé či nevědomé působení různých vlivů utvářejících osobnost. Takové vlivy mohou být v širším pojetí i přírodní a společenské. Vše je ovlivňováno danou kulturou a očekáváním společnosti. Jedinec pak díky socializaci nabývá smysl své osobní identity.²⁶

Kvůli působení odlišných činitelů socializace (rodina, skupiny vrstevníků apod.) na každého jedince, je zřejmá potřeba vytvářet přirozené prostředí, ve kterém kontinuálně probíhá primární prevence sociálně rizikového chování. Hovoříme tedy o formě nespecifické a specifické primární prevence.

2.1 Nespecifická primární prevence

Pokorný²⁷ vysvětluje nespecifickou prevenci jako obecnou, základní a přirozenou, kdy jsou u každého jedince podporovány a rozvíjeny přirozené sociálně žádoucí formy jednání. Tento proces může působit nahodile, ale ve své podstatě je tvořen společností proto, aby jedinec mohl přijmout dané sociální normy za své. Narozdíl od specifické, která doplňuje nespecifickou primární prevenci a cíleně ji rozvíjí. Metodické doporučení²⁸ MŠMT popisuje nespecifickou primární prevenci, kdy se jedná o „*veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a prostřednictvím organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.*“²⁹

²⁶ KOŤA, Jaroslav. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. s. 15

²⁷ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ: Manuál praxe*. s. 22

²⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 5. listopad 2010 [cit. 2010-12-02]. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>>.

²⁹ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. s. 2

- Formy působení nespecifické prevence dle Pokorného³⁰:

- ⇒ *výchova v rodině,*
- ⇒ *výchova ve škole,*
- ⇒ *výchova a vzdělávání ve společnosti,*
- ⇒ *systém sociální péče,*
- ⇒ *sociální politika,*
- ⇒ *bytová politika, bydlení,*
- ⇒ *péče o zaměstnance a jejich rodiny,*
- ⇒ *salutoprotektivní zdroje společnosti,*
- ⇒ *společensky preferovaný zdravý životní styl.* “

Nespecifická primární prevence působí v širokém spektru sociálních vztahů a skupin, které jsou ovlivňovány státem, jeho orgány a institucemi, ale také společností a rodinou.

2.2 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence dle MŠMT v sobě zahrnuje „aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- a) všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,*
- b) selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,*
- c) indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.* “³¹

Kvalitní realizace specifické primární prevence, jak popisuje Pokorný³², musí vycházet z analýzy prostředí, diagnostiky cílové skupiny, následné tvorby programu, evaluací a

³⁰ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe.* s. 22

³¹ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. s. 2

vyhodnocením a programu. Je tedy nutné analyzovat prostředí. Díky analýze můžeme rozpoznat konkrétní potřeby cílové skupiny a určit cíle programu. Zdá se být nezbytné provést také diagnostiku sociálně rizikového jednání v cílové skupině, a to jak ze strany pedagogických pracovníků, tak analýzy in situ samotným lektorem. Po programu je nutná evaluace, tedy zhodnocení, do jaké míry program naplnil konkrétní cíle.

Specifická primární prevence má být dlouhodobá práce s danou skupinou. Lze ji také dělit na různé programy, jako jsou například primární prevence užívání návykových látek nebo preventivní programy agrese a šikany na školách, programy prevence nebezpečí sekt, prevence kriminality nebo prevence rizikového jednání v oblasti sexuality. Je tedy mnoho oblastí, na které se specifická prevence může zaměřit, a které může ošetřit.

³² POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe*. s. 13-44

3 Realizace programů primární prevence na školách - současná situace v ČR

Koncepcí prevence sociálně patologických jevů se zabývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, jeho Odbor prevence, speciálního vzdělávání a institucionální výchovy. Dále se primární prevencí zabývají samotná školská zařízení, a to od primárního po terciární vzdělávání. V neposlední řadě poskytují programy primární prevence různé neziskové organizace. Jedním z realizátorů primární prevence lze považovat volnočasové, sportovní a jiné kluby, které sdružují děti a mládež viz 2.1 Nespecifická primární prevence.

3.1 MŠMT a současné metodické pokyny k programům primární prevence na školách

Počátkem devadesátých let byla primární prevence organizována převážně hromadně. A to formou besed, které byly realizovány v kinech či divadlech. Taková forma prevence byla považována za stěžejní prvek primární prevence. V současné době se od takových projektů upouští a spíše je záměr pracovat s malou skupinou (třídou). Jednou z dalších metod, která byla v devadesátých letech stále aktuální, byla metoda zastrašování například fotodokumentací umírajících narkomanů, lidí pod vlivem omamných a psychotropních látek nebo fotodokumentací z policejních zátahů. Problém spočíval rovněž v podobě situací, které měly působit preventivně. Často předkládaný obraz narkomana neodpovídal realitě, se kterou se žáci a studenti setkávali, kdy se například dospívající setkal s kamarádem, který mu nabídl drogu a přitom nevypadal jako toxikoman na fotkách. Přicházelo tedy dilema, zda i ty ostatní informace o drogách, které žák či student slyšel, jsou pravda nebo také lež.

V tomto ohledu sílila snaha, aby školy organizovaly primární prevenci. S důrazem na odbornost a koncepčnost byla koncipována v roce 2005 Vyhláška č. 72 /2005 Sb.³³, kde byla popsána v příloze č. 3 k této vyhlášce v bodě II. Standardní činnosti školního metodika prevence³⁴ činnost a kompetence školních metodiků prevence. V minulosti mnozí

³³ Česká republika. Vyhláška ze dne 9. února 2005 : o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2005, 2005, 27,50, 72, s. 490-502. ISSN 1211-1244.

³⁴ Česká republika. Vyhláška ze dne 9. února 2005 : o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. s. 500

metodici spolupracovali s odborníky a neziskovým sektorem formou besed, které často neměly žádnou návaznost a dlouhodobý charakter. Takový způsob realizace preventivních programů byl Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy nedoporučen, a to skrze Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28³⁵. V článku 2, Vymezení základních pojmů v bodě (4) je definován efektivní způsob provádění preventivních programů:

„Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídní skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivního a vyhodnotitelné primární prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivitě, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.“³⁶

Za neúčinnou primární prevenci je Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy považováno:

- a) *„zastrašování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a zneužívání osobních postojů žáka/studenta, přednášky, pouhé sledování filmu, besedy s bývalými uživateli (ex-usery) na základních školách, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů, politiku nulové tolerance na škole a testování žáků jako náhražku za kontinuální primární prevenci.*
- b) *hromadné kulturní či sportovní aktivity nebo návštěva historických a kulturních památek, by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách.“³⁷*

³⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 5. listopad 2010 [cit. 2010-12-02]. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>>.

³⁶ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. s. 2

³⁷ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. s. 2

Jedním z hledisek dobrých realizátorů programů primární prevence ze strany externích poskytovatelů je certifikovaný program MŠMT nebo Úřadem vlády. Proces certifikací v oblasti primární protidrogové prevence byl zahájen 2. října roku 2006³⁸. V roce 2009 byla certifikace programů k prevenci užívání návykových látek ze strany MŠMT pozastavena. Byla snaha vytvořit metodiku pro certifikaci programů týkajících se dalších projevů rizikového chování. K tomu ovšem nedošlo a kvůli vnějšímu tlaku, kvůli dotačnímu řízení, které podmiňovalo udělení dotace prokázáním certifikátu, se od 1. srpna 2010 znovu otevřelo certifikační řízení, ale opět jen na prevenci návykových látek.

K problematice rizikového chování vydalo MŠMT následující metodické pokyny:

- *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6³⁹*
- *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51⁴⁰, ten byl nahrazen Metodickým doporučením k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28⁴¹*
- *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č.j.: 14 423/99-22⁴²*
- *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví č.j.: 10 194/2002-14⁴³*

Je patrné, že se způsoby realizace programů primární prevence v posledních letech měnily a velmi pravděpodobně díky novým poznatkům, evaluacím a změnám ve společnosti se budou měnit nadále.

38 USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 7. června 2006 č. 693 k zavedení systému certifikací v oblasti primární protidrogové prevence. s. 1

39 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 7. duben 2009 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování u žáků škol a školských zařízení. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-u-zaku-skol-a>>.

40 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 25. říjen 2007 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

41 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 5. listopad 2010 [cit. 2010-12-02]. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>>.

42 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 20. duben 2007 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-msmt-k-vychove-proti-projevum-rasismu-xenofobie-a-intolerance>>.

43 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 20. duben 2007 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi>>.

3.2 Metodici primární prevence na školách

Jejich práce se zaměřuje na prevenci rozvoje rizik, směřujících k rizikovým projevům chování. V Příloze č. 3 k vyhlášce 72 / 2005 Sb., je popsána činnost a kompetence školního metodika primární prevence v následujících oblastech:

- Metodické a koordinační činnosti
- Informační činnost
- Poradenská činnost

Školní metodik prevence by tedy měl spolupracovat s celým učitelským sborem, a také s dalšími pedagogickými pracovníky, jako jsou například vychovatelky ve školních družinách nebo trenéři. Jeho povinností je koordinovat přípravy a realizovat preventivní programy. Pro pedagogické pracovníky má navrhnout další vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Programy prevence na škole by měl pravidelně evaluovat a veškeré podklady evidovat. Výsledky práce má prezentovat nejen svým kolegům, ale také veřejnosti například formou webových stránek.

Jeho další povinností je spolupracovat s orgány státní správy i městské samosprávy, a to s odbory zabývajícími se prevencí sociálně patologických jevů, také s místní pedagogicko-psychologickou poradnou a dalšími institucemi působícími v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Ve spolupráci s učiteli má aktivně vyhledávat žáky s potencionálním rizikem či jasnými projevy sociálně patologického chování a nabídnout jim a jejich rodičům popřípadě zákonným zástupcům poradenské služby.

3.3 NNO zabývající se programy specifické primární prevence

V Česku je řada nestátních neziskových organizací spolupracujících s orgány státní správy i městských samospráv. Je také řada organizací nabízejících školským zařízením různé besedy a přednášky. Přesto nejsou součástí služeb primární prevence ve svém kraji a městě. Rizikem těchto organizací je neprůhlednost jejich práce, proto by si školská zařízení měla dávat pozor, s jakou organizací spolupracují. Jedním z vodítek správné volby může být i Příloha č. 1. Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a

mládeže č.j.: 21291/2010-28⁴⁴. Níže je uvedena tabulka se statistikou organizací spolupracujících se státní správou či městskou samosprávou v rámci ČR a jednotlivých krajů.

Tabula č. 1

NNO realizující programy specifické primární prevence ve školských zařízeních⁴⁵

kraj	počet realizátorů	specializace na primární prevenci	v nabídce má 3 a více témat	v nabídce má 5 a více témat	realizuje programy od prvních tříd ZŠ
Liberecký	2	1	1	1	1
Ústecký	2	2	0	0	0
Karlovarský	0	0	0	0	0
Plzeňský	0	0	0	0	0
Jihočeský	6	3	3	0	0
Vysočina	6	2	1	0	0
Pardubický	1	1	1	0	0
Královéhradecký	1	0	0	0	0
Středočeský	2	1	0	0	0
Praha	11	2	1	0	1
Jihomoravský	2	0	0	0	0
Zlínský	2	1	2	0	1
Moravskoslezský	0	0	0	0	0
celkem	35	13	9	1	3

Vysvětlivky k tabulce č. 1 - NNO realizující programy specifické primární prevence ve školských zařízeních:

- a) Počet realizátorů – počet NNO v jednotlivých krajích.
- b) Specializace na primární prevenci – počet NNO, které se zabývají výhradně primární prevencí, popřípadě další aktivity vzešly z programů primární prevence, jako například návazné aktivity, festivaly a klubová činnost.
- c) V nabídce má 3 a více témat – nejedná se o počty různých pracovních bloků, ale o tematické bloky jako je např. téma sexuality a partnerských vztahů, šikana, agrese, drogové závislosti, sekty apod.
- d) V nabídce má 5 a více témat – podobné jako v bodě c).

⁴⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 5. listopad 2010 [cit. 2010-12-02]. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>>.

⁴⁵ Prevence-info.cz [online]. 2005 [cit. 2010-12-03]. Síť organizací. Dostupné z WWW: <<http://test.prevence-info.cz/sit-sluzeb/sit-organizaci/prehled>>.

e) Realizuje programy od prvních tříd ZŠ – organizace realizující programy od 1. – 9. třídy ZŠ. Přičemž u dvou organizací nebyla uvedena cílová skupina a věk žáků.

Z tabulky č. 1 vyplívá, že z celkového počtu 35 organizací se na primární prevenci specializuje 13 organizací (37%), z toho 9 organizací (26%) realizuje tři a více projektů specifické primární prevence, 1 organizace (3%) z Libereckého kraje realizuje více než pět tematických projektů a 3⁴⁶ organizace pracující od prvních tříd základních škol.

⁴⁶ Z toho dvě jasným způsobem neuvádějí cílovou skupinu.

4 Představení společnosti MAJÁK o.p.s.

Obecně prospěšná společnost MAJÁK byla založena dne 1. dubna 1999 Sborem JB v Liberci a Nadací EURONISA. Svým působením navazuje na práci lektorů při Nadaci EURONISA, která působila v letech 1996 -1998, a setkávala se s příznivými ohlasy ze strany škol a studentů. Během této doby bylo osloveno téměř 10.000 studentů. Potřeba vzniku samostatné společnosti vyvstala se vznikem transformačního zákona o nadacích z ledna roku 1999.

Hlavní náplní společnosti MAJÁK je realizace preventivních programů rizikového chování mezi dětmi a mládeží, a to v mateřských, základních a středních školách, učilištích nebo domovech mládeže. V průběhu deseti kalendářních let (1999 – 2009) bylo realizováno více než 2350 seminářů pro zhruba 51 700 žáků a studentů převážně z libereckého regionu.

Semináře obsahují témata: problematika zneužívání drog, partnerské vztahy, příprava na manželství a rodičovství, riziko pohlavně přenosných chorob, extremismus, nebezpečí sekt, finanční gramotnost a také práci s třídním kolektivem. Během těchto programů je kladen důraz na drogovou abstinenci, sexuální zdrženlivost, posílení motivace k preferování kvalitních partnerských vztahů a manželství, úctu ke druhým lidem a uchopení vlastní zodpovědnosti. Velkým potenciálem práce lektorů je jejich samotný přístup ke studentům, který shledává jen kladné hodnocení z řad našich posluchačů a vedení škol. Díky dobré pověsti společnosti každý rok začíná spolupráce s novými školami, kde následně pokračuje i po další roky. Díky koncepčnosti a provázání všech témat od mateřinek až po střední školy může společnost pracovat s některými jedinci více než devět let.

V současné době společnost také nabízí možnost mimoškolního setkávání, kde lze více diskutovat o tématech týkajících se rizikového chování a také je zde možnost hledat s jednotlivci řešení jejich osobních problémů. Jedná se o návazné večery nazývané se UpGrade a Večery na téma. MAJÁK o.p.s. je poskytovatel sociálních služeb, a to v rámci nízkoprahových zařízení v Liberci a Novém Městě pod Smrkem. Každý rok pořádá několikadenní festival pro mladou generaci s názvem J-fest, kam se daří zvát interprety například z USA, Austrálie a Anglie. Tento festival navštívili např. Paul Colman AUS (2003 nominace na Grammy), Andy Hunter GB (hudba pro film: The Matrix Reloaded, Tomb Rider 2, National Treasure aj., Hudba k videohram: Need for Speed Underground, Black Hawk Down aj.), Day of Fire USA a další interpreti.

MAJÁK o.p.s. spolupracuje i s dalšími subjekty, které už na poli prevence působí. V tomto kontextu je činnost společnosti považována za mezičlánek mezi mladými lidmi a odbornými centry. Faktem je, že naše společnost během deseti let své působnosti dorostla do organizace, která je výjimečnou organizací svého druhu v Čechách.

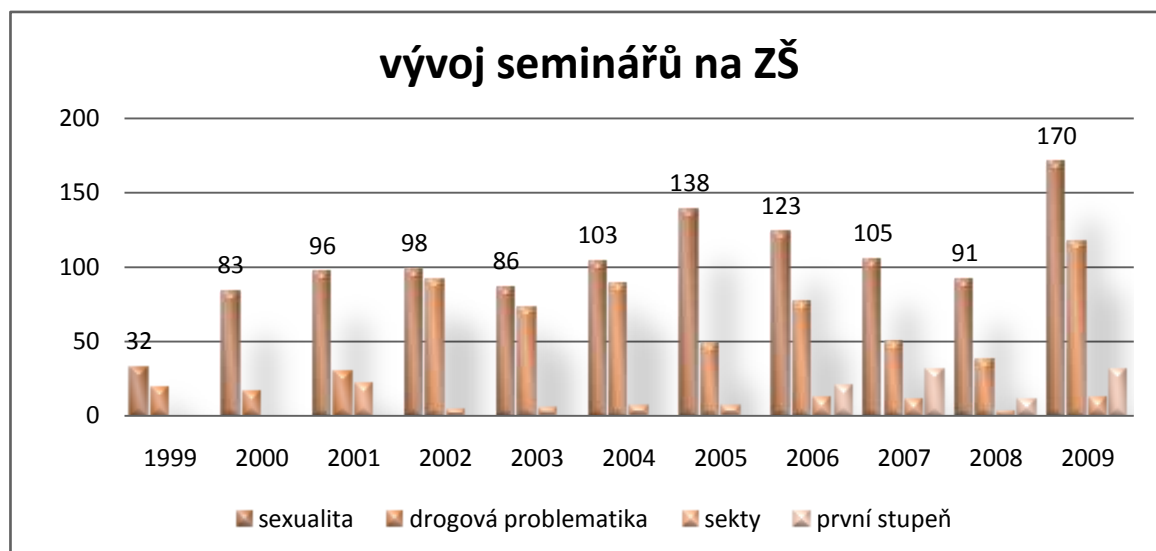
4.1 Vývoj společnosti

Vývoj společnosti koresponduje s naplňováním dlouhodobé vize. Práci započal Zdeněk Sůva, který byl ředitelem společnosti a zároveň lektorem. V té době společnost nabízela čtyři programy prevence a to HIV a AIDS, Drogová problematika, Dospívání a šikana a Partnerské vztahy. V roce 2001 společnost zaměstnala dalšího lektora, díky čemuž se mohla nabídka programů rozšířit i na první stupeň základních škol. Z původních čtyř témat programů primární prevence byla nabídka rozšířena na jedenáct. V současnosti je nabízeno dvacet dva programů primární prevence, které realizují čtyři kmenoví zaměstnanci, dva dobrovolníci a čtyři externí lektori z Frýdlantského výběžku, Turnova, Prahy a Rychnova nad Kněžnou.

V rámci 10. výročí činnosti Majáku o.p.s. byl pro mladou generaci otevřen volnočasový klub „Zakopaný pes“, který je určen pro návaznou činnost s posluchači ze škol. Od roku 2010 v rámci poskytování sociálních služeb fungují dva nízkoprahové kluby, a to Zakopanej pes v Liberci a klub Voraz v Novém městě pod Smrkem. Díky dobrovolníkům z řad studentů Technické univerzity v Liberci je nabízena pomoc s doučováním, a také výuka anglického jazyka rodilými mluvčími žijícími v Liberci. Všechny tyto návazné aktivity jsou poskytovány zdarma.

Vývoj společnosti od jejího vzniku do roku 2009 je reflektován v tabulkách č. 1 – 4. Tabulky popisují počet realizovaných seminářů na základních a středních školách a také počty všech účastníků.

Graf č. 1a tabulka č.2

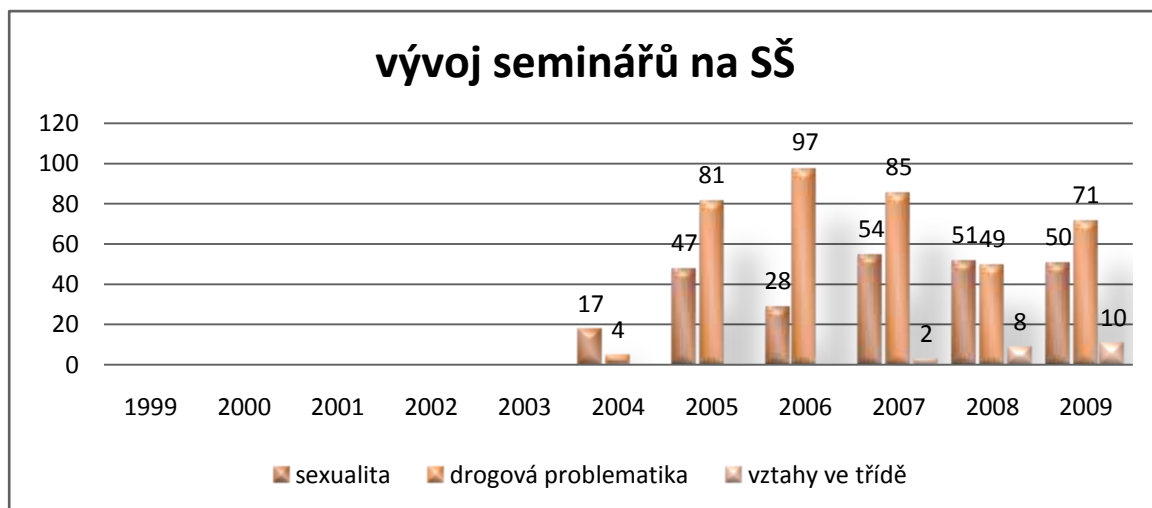
Základní školy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
sexualita	32	83	96	98	86	103	138	123	105	91	170
drogová problematika	19	16	29	91	72	89	48	76	50	37	117
sekty			21	4	5	6	6	12	11	3	12
první stupeň								20	31	11	31
celkem	51	99	146	193	163	198	192	231	197	142	330

Tabulka č.1 poukazuje na vývoj programů pro základní školy. V rámci oblasti sexuality byly realizovány semináře s názvem Dospívání a šikana⁴⁷, Partnerské vztahy, Sexualita, Pohlavně přenosné choroby a Antikoncepce. V oblasti drogové problematiky se jednalo o Alkohol a kouření a Drogová problematika. V oblasti sekt: Sekty a náboženství. Na prvním stupni se jednalo o Zdravé tělo 1, Zdravé tělo 2 (prevence alkoholu a cigaret) a program Nejsem sám (prevence šikany).

Pokles v letech 2007 a 2008 byl zapříčiněn tím, že dva ze tří našich lektorů začali studovat na TUL a zaškolováním nových lektorů. Tato investice se již v roce 2009 vyplatila.

⁴⁷ Jednalo se o program zaměřený převážně na dospívání a porozumění vlastní hodnotě, tělesnému vývoji a rozdílnosti pohlaví. Prevence šikany spočívala v posílení jednotlivců, porozumění chování agresora a nácvikem, jak danou situaci řešit.

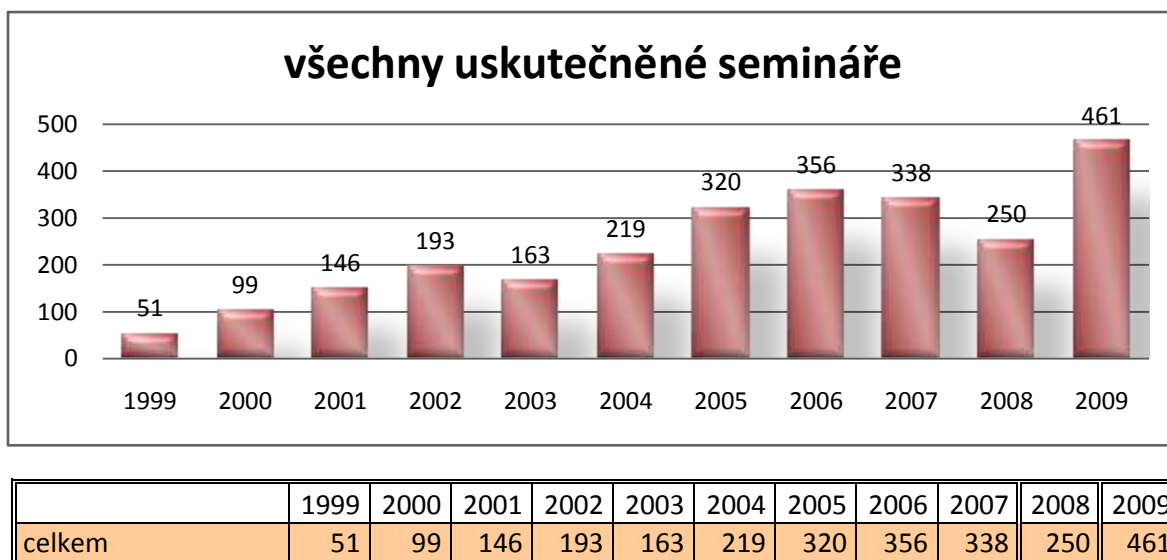
Graf č. 2 a tabulka č.3

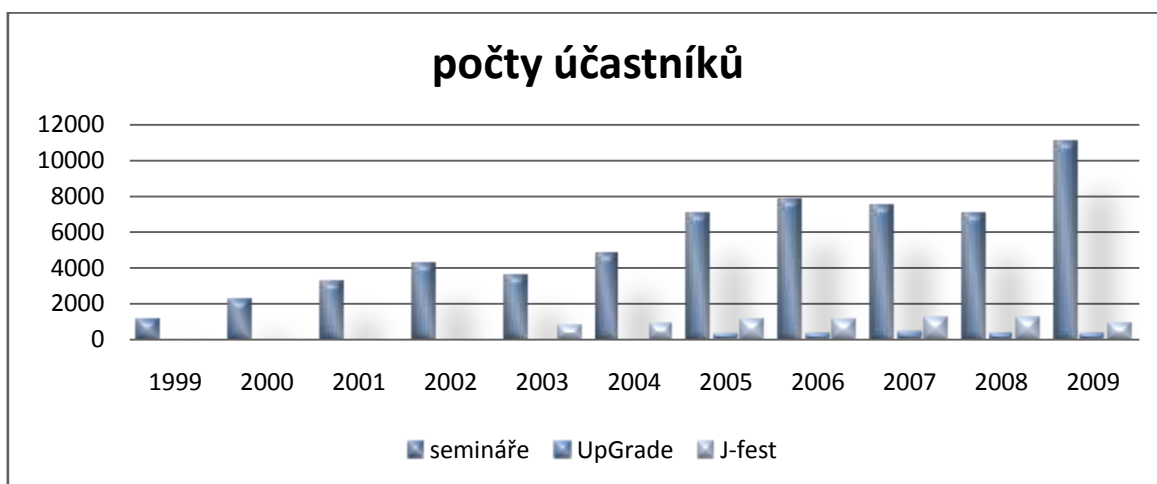
Střední školy	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
sexualita						17	47	28	54	51	50
drogová problematika						4	81	97	85	49	71
vztahy ve třídě									2	8	10
celkem	0	0	0	0	0	21	128	125	141	108	131

Tabulka č.3 poukazuje na vývoj programů pro střední školy. V rámci oblasti sexuality byly realizovány semináře s názvem Partnerské vztahy a Sexualita. V oblasti drogové problematiky se jednalo o seminář Drogové závislosti a v neposlední řadě program zaměřený na třídní klima Vztahy ve třídě.

Graf č.3

Graf č. 4 a tabulka č. 4

Počty účastníků	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
semináře	1122	2178	3212	4246	3586	4818	7040	7832	7436	6969	11064
UpGrade							250	320	360	340	290
J-fest					750	830	1100	1050	1150	1150	900
celkem	1122	2178	3212	4246	4336	5648	8390	9202	8946	8459	12254
celkem osloveno	67993										

Tabulka č.4 ukazuje nárůst účastníků obzvláště v rámci činnosti na školách. Nutno podotknout, že se jedná o čistý počet účastníků všech realizovaných seminářů.

Původně byly preventivní programy realizovány především Libereckého regionu, a to ve městech Liberec, Frýdlant, Raspenava a Hrádek nad Nisou. V současnosti práce zasahuje i mimo hranice Libereckého kraje. Programy primární prevence byly realizovány na školách v následujících městech a obcích:

V Libereckém kraji

- Liberec
- Vratislavice n. Nisou
- Chrastava
- Hrádek n. Nisou
- Jablonné v Podještědí
- Český dub
- Kobyly
- Turnov
- Hodkovice n. Mohelkou
- Jablonec nad Nisou
- Kokonín
- Lučany n. Nisou
- Tanvald
- Desná
- Harrachov
- Frýdlant
- Višňová
- Dětřichovice
- Raspenava
- Hejnice
- Bílý Potok
- Nové Město p. Smrkem

V Královéhradeckém a Pardubickém kraji

▪ Hradec Králové	▪ Koldín	▪ Králíky
▪ Vysoké Mýto	▪ Ústí n. Orlicí	▪ Červená Voda
▪ Chocẽ	▪ Rychnov n. Kněžnou	▪ Dolní Lipka

Jiná místa

▪ Praha	▪ Liptovský Mikuláš (Sk)
▪ Sedlčany	▪ Vranov n. Tõplou (Sk)

4.2 Současná nabídka programů pro školská zařízení

Programy primární prevence jsou rozděleny na šest hlavních projektů týkajících se: drogové problematiky, nedrogových závislostí, sexuality, prevence šikany, finanční gramotnost a formování třídních skupin. Následně se dělí do jednotlivých pracovních bloků s časovou dotací na dvě vyučující hodiny pro druhý stupeň základních škol a jednu vyučovací hodinu pro první stupeň základních škol. Programy s drogovou tematikou pro druhý stupeň základních škol se od konce roku 2010 dělí na program Alkohol a kouření, který má časovou dotaci pět vyučujících hodin rozdělených na dva pracovní bloky a program Drogová závislost s celkovou časovou dotací deset pracovních hodin rozdělených na tři pracovní bloky. Programy pro střední školy mají časovou dotaci zpravidla dvě vyučující hodiny, ale vždy záleží na domluvě se školním metodikem prevence a mohou být i na tři vyučující hodiny. Program formování třídních skupin je zpravidla na čtyři hodiny. Tento program vychází z metodiky prožitkové pedagogiky a má pokračování třikrát až čtyřikrát s jednou třídou za rok.

Nabídka programů pro 1. stupeň základních škol:

▪ Zdravé tělo 1	▪ Zdravé tělo 2	▪ Nejsem sám

Nabídka programů pro 2. stupeň základních škol:

▪ Dospívání a vlastní hodnota	▪ Antikoncepce	▪ Finanční gramotnost
▪ Šikana	▪ Pohlavně přenosné nemoci	▪ Komunismus, anarchismus
▪ Alkohol a kouření	▪ Křesťanství, náboženství a sekty	▪ Formování třídních skupin
▪ Partnerské vztahy	▪ (Neo)nacismus a holocaust	
▪ Drogová závislost		
▪ Sexualita		

Nabídka programů pro střední školy:

▪ Drogová problematika	▪ (Neo)nacismus a	▪ Komunismus,
▪ Jiné závislosti	holocaust	anarchismus
▪ Partnerské vztahy	▪ Finanční gramotnost	▪ Formování třídních skupin

4.3 Cíle

Pro kvalitní naplňování konkrétních cílů využívá MAJÁK o.p.s. dlouhodobou spolupráci se školskými zařízeními. Programy jsou sestavené tak, aby byly co nejkvalitněji naplněny cíle. Společnost klade velký důraz na konkrétní pomoc dospívajícímu člověku. Programy primární prevence lze tedy považovat za jednu z částí této pomoci. Druhou částí jsou návazné akce a provoz sociálních služeb.

MAJÁK o.p.s.:

- pomáhá uchopit mladým vlastní zodpovědnost,
- pomáhá porozumět vlastní hodnotě a jedinečnosti,
- povzbuzuje ke zdravému životnímu stylu, tj. bez psychických a fyzických závislostí a zbytečných dluhů,
- upozorňuje na rizika spojená s přenosnými pohlavními chorobami,
- upozorňuje na nebezpečí náboženských sekt,
- vytváří prostor k respektování odlišností druhých lidí,
- pomáhá formovat třídní skupiny,
- pomáhá s řešením tíživých životních situací,
- nabízí doučování.

Konkrétní cíle a kompetence jednotlivých projektů:

- Drogová problematika
 - ⇒ Každá droga poškozuje mozek, závislosti se nelze zbavit – lze jen abstinovat.
 - ⇒ Chránit své tělo od látek, které mu škodí (1. stupeň).
 - ⇒ Nesnažit se být „drsňák“ (6.-7. tř.).
 - ⇒ Život bez drog a experimentů s nimi (8.-9. tř.).
 - ⇒ Užívání drog s sebou nese následky ovlivňující naši budoucnost (střední škola).

- Formování třídních skupin
 - ⇒ Růst kooperace kolektivu.
 - ⇒ Vystoupení jednotlivce z komfortní zóny do procesu učení.

- Agrese a šikana
 - ⇒ Pojmenovat vlastní jedinečnosti a výjimečnosti.
 - ⇒ Nebát se odlišností.
 - ⇒ Respektovat druhé.
 - ⇒ Rozumět, proč se dospívající trápí.
 - ⇒ Řešit projevy šikany už od počátku.

- Nedrogové závislosti
 - ⇒ Trávit méně času na internetu a sociálních sítích
 - ⇒ Rozvíjet osobní přátelství.
 - ⇒ Respektovat sám sebe.

- Sexualita
 - ⇒ Rozumět své vlastní hodnotě a hodnotě druhých.
 - ⇒ Mít se rádi.
 - ⇒ Pravděpodobnost přenosu pohlavně přenosné nemoci je větší než zplodit potomka.
 - ⇒ Pohlavně přenosné nemoci mohou ovlivnit celý život.
 - ⇒ Nebudovat vztahy podle televizních pořadů.

- Finanční gramotnost
 - ⇒ Umět vytvořit svůj domácí rozpočet.
 - ⇒ Chápat rozdíl mezi „zdravým“ a „nezdravým“ zadlužováním.
 - ⇒ Porozumět hodnotě peněz v porovnání s jinými hodnotami (přátelství, rodina, čas aj.).

4.4 Silné a slabé stránky

Jednou ze silných stránek společnosti je dlouhodobá vize společnosti. Ta je důležitým faktorem při tvorbě a realizaci všech projektů. Společnost MAJÁK tak nabízí koncepční a provázané služby. Další silnou stránkou je samotný přístup lektorů, jejich přirozenost a odhodlání, což nejvíce oceňují posluchači a pedagogičtí pracovníci. Každý rok jsou programy aktualizovány s ohledem na nové studie a analýzy. Díky dlouholeté práci a provázanosti všech programů, kdy se jednotlivý lektor setkává se skupinou žáků a studentů i řadu let, získává si přirozenou důvěru. Zárukou odbornosti všech programů je konzultace vytvořených programů s odborníky. Za velmi silnou stránku společnosti MAJÁK o.p.s. lze považovat základnu dobrovolníků, kteří pomáhají při návazných aktivitách.

Za slabé stránky lze považovat nízký počet kmenových zaměstnanců (lektorů). Tím pádem některé školy, které neposlali svou objednávku včas, musí na realizaci programu čekat i půl roku.

Pro lepší představu o práci společnosti přikládám tři reference ze škol.

„Přednášející prokazuje vysokou profesionalitu, témata podává žákům metodami přiměřenými jejich věku. Po celou dobu semináře děti aktivizuje a vhodně motivuje. Díky jeho přístupu se mu děti otevrou více než učiteli. Semináře považujeme za velký přínos pro výchovu dětí.“

Mgr. P. Kos, ZŠ 5. května, Liberec

29. 11. 2007

„Semináře byly velmi pěkné, živé, interaktivní. Je vidět, že lektor rozumí „dětské duši“, má k dětem blízký vztah. Děkujeme. Jen škoda, že takto pracovat s dětmi se neučí na vysokých školách, neboť touto formou by měly probíhat např. třídnické hodiny.“

Mgr. R. Bornová, ZŠ Lučany n. N.

28. 4. 2010

„Vtipná, zajímavá, zábavná, nenásilná, nenudná forma předávání zkušeností. Lektor nic nevnucoval, vedl k zamyšlení. Pro studenty byly semináře poučné, měli možnost řešit své problémy a někteří tvrdili, že to u nich vzbudilo nadějně vyhlídky do budoucnosti. Studenti také ocenili moderní slang lektora. Takto vedené semináře, a navíc s příjemným a sympatickým lektorem, by chtěli častěji.“

Mgr. J. Šulcová, Gymnázium F. X. Šaldy, Liberec

20.11. 2008

5 Profesní předpoklady lektora primární prevence

V rámci analýzy předpokladů je pro společnost důležité určit podstatné a nezbytné vlastnosti jednotlivce s ohledem na profesní i osobní předpoklady. V této kapitole se zaměřím především na profesní předpoklady, které by lektor primární prevence měl mít. Uvědomuji si, že profesní předpoklady jsou úzce propojeny s osobnostními předpoklady jednotlivce, kterým se budu věnovat v následující kapitole.

Můžeme říci, že by každý lektor primární prevence sociálně patologických jevů měl mít pedagogický cit, sociální citění, jasný vhled do problematiky a schopnost vlastní reflexe. Ideálem pro výběr lektora je možnost evaluace práce potencionálního pracovníka dříve, než je zaměstnán jako lektor primární prevence. Hlavní výhodou je úspora časové dotace, a to jak pracovníků, kteří jej zaškolují tak, celkové i společnosti, která jej zaměstná. Za další výhodou lze považovat možnost rychlejšího rozvoje společnosti. Nebudeme-li organizace pracovníka znát, tak z profesního hlediska, může hrozit:

- pracovník se delší dobu bude učit metodiku
- může se stát, že mu bude unikat smysl, obsah a cíle programů primární prevence
- nedokáže porozumět kontextu patologického chování v rámci různých oblastí sociální patologie
- nebude schopen analýzy in situ
- může se projevit neschopností pracovat s cílovou skupinou
- nedokáže komunikovat se školským zařízením jako s klientem pro určení konkrétní zakázky
- nebude schopen rozvíjet vizi organizace, která primární prevenci realizuje

Je-li možnost vidět práci potencionálního zaměstnance dříve, než s ním organizace začne spolupracovat, lze vypožorovat podstatné osobnostní rysy, jako je:

- osobní vytrvalost
- stabilita
- flexibilita
- schopnost sebekontroly a ovládnutí se v krizových situacích
- komunikační dovednosti
- dostatečné volní vlastnosti

- míra sociální inteligence
- vnitřní angažovanost pro danou práci
- samostatnost
- schopnost týmové spolupráce
- schopnost analyticko-systematického myšlení

5.1 Výběr vhodného kandidáta a jeho prvotní vybavení pro práci společnosti MAJÁK o.p.s.

Samotnému výběru lektora primární prevence předchází pozorování jeho profesní práce i jeho charakterových vlastností. Ve společnosti MAJÁK o.p.s. lze říci, že všichni zaměstnaní i externí dobrovolní lektoři mají zkušenost s prací ve školství, volnočasových zařízeních nebo projektech zaměřených na práci s dětmi a mládeží. Lze tedy předpokládat, že mají určitou schopnost oslovit a pracovat s mladou generací v rámci programů primární prevence. S ohledem na profesní vybavenosti se odpovědný pracovník zaměřuje na schopnost stanovovat konkrétní cíle a způsoby, kterými jich bude schopen dosáhnout. Dále sleduje, zda potenciální pracovník má a využívá základní znalosti vývojové psychologie. V té souvislosti sleduje, zda dokáže přeformulovat své otázky tak, aby mu cílová skupina rozuměla, je schopen správné artikulace a je-li srozumitelný.

Odpovídá-li potenciální pracovník předpokladům společnosti, a pokud vyjádří zájem pracovat ve společnosti MAJÁK, je mu nabídnuta možnost účastnit se programů primární prevence v rámci i mimo rámec školní docházky, pozorovat práci lektorů a více se seznámit s problematikou sociálně patologického chování. Jsou s ním analyzovány konkrétní programy s ohledem na jeho porozumění podstatných prvků programu a řešené problematice. Následně obdrží seznam literatury týkající se prevence sociálně patologických jevů a konkrétních oblastí rizikového chování.

Důležitým faktorem a předpokladem pro práci lektora primární prevence je fakt, že je schopen vlastními slovy adekvátně zformulovat explicitně vyjádřená fakta z odborné literatury. Pokud by nebyl schopen kvalitní formulace, lze předpokládat, že nedokáže srozumitelným způsobem předat získané informace cílové skupině, nebo se bude „ztrácet“ v dané problematice. Prokáže-li schopnost adekvátní formulace zjištěných informací, společnost s ním pokračuje v další spolupráci.

5.2 Předávání metodických pokynů lektorovi primární prevence

Jednou z důležitých dovedností lektora je schopnost dodržovat metodické pokyny v rámci realizace programů primární prevence. Samozřejmě zde hraje významnou roli osobnost lektora, který by měl mít schopnost držet řád a strukturu programů. K jednotné a systematické práci v rámci společnosti používáme metodické pokyny a manuály, a proto je kladen nemalý důraz na porozumění explicitně vyjádřených bodů jednotlivých metodik. S tím souvisí realizace interního školení, které má stanovenou časovou dotaci 80 hodin. Jedná se o první dva týdny pracovního poměru zaměstnance.

V tomto čase je lektor seznámen s následujícími operačními manuály:

- I. Cíle a způsoby poskytování programů specifické primární prevence
- II. Jednání se zájemcem o program primární prevence
- III. Příprava programů primární prevence
- IV. Nouzové a havarijní situace

Pro samotný výkon profese lektora jsou nejdůležitější metodické pokyny č. I. a č. II. Jejich časová dotace v rámci prvotního školení je zhruba 70 hodin. U každého lektora je během zaškolení zvolen individuální přístup. Obsah zmíněných metodických pokynů je uveden níže.

I. Cíle a způsoby poskytování programů specifické primární prevence

Bez jasně formulovaných cílů a jejich porozumění není prakticky možné vytvářet a realizovat konkrétní programy primární prevence. Jelikož všechny programy na sebe navazují, je lektorovi vysvětleno poslání organizace, cíle vyplývající z poslání a cíle preventivních programů. Zároveň je vysvětleno, za jakých podmínek může být program realizován.

Obsah tohoto metodického manuálu si dovoluji prezentovat v jednotlivých bodech, které jsou pracovníkovi vysvětlovány. Jedná se tedy o:

A. Poslání organizace

- A.1. Poskytovat programy primární prevence především žákům a studentům základních a středních škol a jejich rodičům.
- A.2. Zakládat účelová zařízení naplňující cíle dané statutem.

B. Cíle vyplývající z poslání

- B.1. Obecné cíle
- B.2. Cíle programů primární prevence
 - B.2.1. Cíle k prevenci drogové problematiky a závislosti
 - B.2.2. Cíle k programům prevence šikany a agrese
 - B.2.3. Cíle k prevenci rizikového sexuálního chování
 - B.2.4. Cíle k programům spojeným s nebezpečím sekt a náboženství
 - B.2.5. Cíle k programu Finanční gramotnost
 - B.2.6. Cíle k programu Komunismus – Anarchismus
 - B.2.7. Cíle k programu (Neo)nacismus a holocaust
 - B.2.8. Cíle programu Formování skupin

C. Cílová skupina a její charakteristika

D. Časová dotace programů specifické primární prevence

- D.1. V rámci školní docházky
 - D.1.1. Programy ve školském zařízení
 - D.1.2. Programy v prostorách společnosti
- D.2. Mimo rámec školní docházky
 - D.2.1. V prostorách společnosti
 - D.2.2. Pobytové akce

E. Ukončení programu primární prevence ze strany klienta

- E.1. Ze strany školského zařízení
- E.2. Ze strany žáka či studenta

F. Program primární prevence můžeme odmítnout za daných podmínek

II. Jednání se zájemcem o program primární prevence

Nedílnou součástí lektorovi práce je příjem objednávky. Zde je kladen veliký důraz na profesionální jednání, a to s ohledem na rychlost odpovědi, srozumitelnost a vytvoření jasného kontraktu se školou a samotné vystupování lektora. I zde se samozřejmě projevuje osobnost lektora, ale tím hlavním je systémový přístup, který byl vytvořen společností.

Tento metodický materiál společnosti obsahuje následující body:

A. Informovanost o programech specifické primární prevence

B. Jak lze požádat o poskytnutí programu primární prevence

C. Postup po obdržení objednávky

- C.1. Potvrzení objednávky
- C.2. Žádost o přesnější informace ze strany MAJÁK o.p.s. k objednavateli
- C.3. Základní informace o třídě
 - C.3.1. Specifické rysy skupiny
 - C.3.2. Začátek vyučování a přestávky
 - C.3.3. Místo realizace
- C.4. Smlouva o realizaci
- C.5. Požadavky na prostředí
- C.6. Realizace – samotný průběh poskytovaných služeb

D. Po programu

- D.1. Evaluace programu klientem
- D.2. Možnost podání stížnosti
- D.3. Evaluace programu

III. Příprava programů primární prevence

Tento operační manuál slouží k přípravě programů primární prevence a k jejich realizaci. Pojmenovává způsoby tvorby analýzy, osvojení si problematiky, stanovení si cílů primární prevence, diagnostika konkrétní skupiny, metodika v průběhu programů a evaluace

programů. Jak jsem již zmínil v kapitolách 2 a 3 bez podrobné přípravy a reflexe není možné realizovat jakýkoliv program primární prevence a považovat jej za úspěšný.

V metodice týkající se přípravy programů naleznete následující body:

A. Před samotnou tvorbou programu primární prevence

- A.1. Porozumění problematice
- A.2. Analýza a vymezení konkrétních problémů
 - A.2.1. Analýza vycházející z dokumentů
 - A.2.2. Analýza in situ
- A.3. Stanovení cílů programu
- A.4. Diagnostika cílové skupiny
 - A.4.1. Diagnostika ze strany školy
 - A.4.2. Diagnostika v rámci MAJÁK o.p.s.

B. V rámci samotného programu primární prevence

- A.5. Diagnostika
- A.6. Motivace
- A.7. Osobnost lektora
- A.8. Metodika

Během programů jsou využívány následující metodiky, které jsou lektorovi „v přípravě“ vysvětlovány. Jedná se o následující metodiky:

- Kolbův systém učení – učení prožitkem
- 4 MAT – vycházející z Kolbova systému učení
- model EUR – Evokace (motivace k zainteresovanosti), Uvědomění si významu (lektor předkládá nové informace – různou formou) a Reflexe (účastníci reflektují situaci s ohledem na nové informace)
- model IAA – Informace-Asimilace-Aplikace
- model TTT – Touch-Talk-Think (Aktivita-Výklad-Zamyšlení)

- GRABBS – hodnocení v průběhu programu, umožňuje aktuálně vyhodnocovat
- Metodika skupinové dynamiky – Truckmanova teorie vývojových fází a Johnsova klasifikace vývojových fází
- Simulační hry
- Debriefing
- Prvky dramatické výchovy

C. Evaluace programu primární prevence

Evaluace, je jedna ze součástí přípravy programů, která je v Česku zanedbáváno a nebo je plytká.

- *Práci lektora* – z řad učitelů, žáků a studentů, sebereflexe lektora, hodnocení starším lektorem popřípadě v rámci týmu lektorů (jedná-li se o větší program)
- *Dosažení cílů* – hodnotí pedagogičtí pracovníci a lektor
- *Změnu chování a postojů* – v rámci pretestu a posttestu je nutné zvolit správnou formu, jak dané testy provést

D. Tvorba programu

Je závislá na celkovém procesu přípravy a samotné realizaci programu. Tvorba nového programu musí vycházet z celkové evaluace programu, diagnostiky cílové skupiny a zároveň musí reflektovat změny ve společnosti a cílové skupině. Program tedy musí být aktuální a reagující na cílovou skupinu.

IV. Nouzové a havarijní situace

Tento metodický manuál předpokládá nouzových či havarijních situací, které ovlivňují výkon profese lektora primární prevence. Jsou to situace, které se sice mohou stát jen zřídka, ale je potřeba dělat všechno proto, aby, když k nim dojde, byly řešeny správně a rychle. Některé jsou již prověřeny zkušeností.

Krizové situace se nedají předem všechny určit, ale také se jim nedá úplně zabránit, přesto se na některé dá předem připravit. O to úspěšnější je pak řešení. Je tedy nutné se vždy chovat profesionálně s důrazem na dobrou pověst společnosti MAJÁK o.p.s.

Nouzové situace mohou vzniknout ve školském zařízení, během programu anebo před ním. Metodika je v následujících bodech:

A. Školské zařízení – nouzové situace a jejich řešení

- Požár či jiná živelná pohroma
- Zamčená škola (lektor se nemůže dozvonit)

B. V rámci programu – nouzové situace a jejich řešení

- Kolaps učitele
- Kolaps studenta
- Úraz studenta
- Agrese v rámci vrstevníků
- Agrese vůči lektorovi
- Podezření na šikanu ve třídě
- Podezření, že žák či student je pod vlivem omamných a psychotropních látek
- Žák či student má psychologické či psychiatrické problémy
- Jedinec na sebe upoutává pozornost
- Ve třídě je autista anebo student s mentálním postižením či tělesným handicapem
- Během programu dojde k přerušení dodávky elektrického proudu

C. Lektor – nouzové situace a jejich řešení

- Lektoři podlehnou chřipkové epidemii či jiné nemoci
- Kvůli dopravní situaci se nemůže lektor včas dostavit na program

5.3 Předávání koncepcí programů a osvojování si jejich cílů

Domnívám se, že jen ve velmi málo případech je možné člověku předat koncepce a cíle napsané jen v tištěné formě a očekávat profesionální realizaci programu. Proto se lektori „nováčci“ nejprve účastní programů jako posluchači, kdy mají k dispozici samotný koncept daného programu a dělají si do něj poznámky. Jejich úkolem je zaměřit se na metodiku, reakce dětí, případnou změnu konceptu, emoční nastavení skupiny a jednotlivců, práci staršího lektora, kázeňských problémů anebo jiných odlišností s ohledem na to, jak je dosahováno daných cílů, které jsou neměnné.

Po programu spolu s lektorem zhodnotí samotný průběh, pojmenují se kladné či záporné momenty, specifika dané třídy a následně je lektorem vysvětleny důvody použité metodiky, kazuistiky a informací. Program se může měnit s ohledem na danou třídu. Byť je dán koncept, může se změnit forma programu, kazuistika nebo metodika. Z vlastní zkušenosti se domnívám, že k dosažení nejlepšího výsledku je také nutné pracovat se získanými informacemi o třídě od pedagogických pracovníků školy a vycházet i z lektorovy analýzy třídy během programu. Tyto skutečnosti mohou pozměnit část programu i danou metodiku. Lektor si musí uvědomovat individuálnost každého kolektivu, který může být i různým způsobem emočně naladěn.

Během rozboru je lektor „nováček“ veden k vlastní interpretaci případných změn, použitých metod, a také k popisu dané třídy. Tím se učí evaluovat realizovaný program, procvičuje svou citlivost na třídní klima, projevy jednotlivců a v neposlední řadě se učí analyzovat vstupní informace jednotlivců k problematice.

Proces samotného předávání koncepcí programů a osvojování si jejich cílů lze rozdělit na tři fáze, a to:

- a) *Náslech* – lektor je nejdříve pozorovatel, dělá si poznámky a snaží se porozumět kontextu. Ze zkušenosti se dá říci, že až po pátém náslechu stejného programu, je schopen sám předat některé informace. Vše ovlivňuje samotná osobnost lektora a jeho předchozí znalosti k dané problematice. Pokud by lektor nebyl schopen po pátém náslechu stejného programu rozumět koncepci a daným cílům, domnívám se, že je nutné zvážit, zda je schopen práci lektora vykonávat.
- b) *Náslech s vlastním příspěvkem* – lektorovi je dáván prostor k jeho vlastní práci v rámci jednotlivých částí programu. To znamená, že mu „starší“ lektor

přenechává slovo a stává se pozorovatelem jeho práce. Následně je práce lektora „nováčka“ hodnocena a jsou mu řečeny kladné i záporné momenty jeho práce. Jedním z velkých nešvarů je například používání výplňových slov, špatná artikulace, nevhodná reakce lektora na třídu či jedince (zejména při neporozumění si), nevhodná gestikulace a někdy i podání nepřesných informací. Dokonce i snaha se dětem zalíbit je nežádoucí, pokud je to na úkor kvality programu, ale i to se u začátečníků stává.

- c) *Převzetí programu* – Je-li lektor nováček schopen převzít celý program, začne sám realizovat programy a ze „staršího“ lektora stane pozorovatel. Pokud je „starší“ lektor po několika následcích spokojen s prací „nováčka“, vidí-li zřetelný posun jeho práce, a pokud předávané informace nejsou zkreslené či nepřesné, nechá lektora pracovat úplně samotného, aniž by do programu zasahoval. Důvodem je, aby se lektor „nováček“ osamostatnil a učil se vlastní sebereflexi. Sebereflexe jeho práce je konzultována se „starším“ lektorem. „Starší“ lektor se účastní programů s delším časovým rozestupem. Než si lektor „nováček“ plně osvojí daný program a je schopen jej i doplňovat a měnit, uběhne zhruba polovina školního roku. Důvodem je i množství programů, které společnost MAJÁK realizuje. Přesto se domnívám, že opravdu dobrým lektorem, který je schopen kvalitní evaluace a který dokáže vytvářet nové programy, se člověk stane až po dvou letech. Reflexe práce „nováčka“ je nutná po dobu dvou let, jelikož se každý lektor, který začal realizovat programy samostatně, domníval, že všemu rozumí a svou práci vykonává bez chyb.

5.4 Komunikační dovednosti lektora

Komunikační dovednosti jistě ovlivňuje samotná osobnost lektora, jeho temperament, charakter, sociální zralost apod. Přesto je možné některé komunikační techniky pro lepší srozumitelnost, vlastní projev a reflexe nacvičit.

Vedení v komunikačních dovednostech se zaměřuje například na:

- Dýchání – používání pomlky, správné využití větné skladby
- Dynamika – síla, výška, rytmus, rychlost
- Zrakový kontakt – pro zaujetí bližšího kontaktu

- Nonverbální komunikace – správné používání gest, mimiky
- Sledování reakcí posluchačů – sledovat zda posluchači rozumí, sledování zachovat klid
- Srozumitelnost – mluvení k posluchačům
- Pevný postoj

Díky odlišnosti temperamentů jsou rozdílné cíle u jednotlivých pracovníků. Například jsem musel doslova tlumit nonverbální projevy jednoho z našich lektorů, který byl výrazný sangvinik, jelikož jeho pohyby a gesta kolikrát předbíhala samotnou sdělenou informaci. Jiného kolegu, který je spíše introvert jsem naopak musel povzbudit k proaktivnímu jednání směrem k posluchačům. Je tedy mnoho věcí, které lze nacvičit a být v nich profesionální.

5.5 Vzdělávání a profesní růst lektora

Cílem vzdělávání nelze považovat samotnou činnost vzdělání. Mám tím na mysli například samotné ukončení vysokoškolského vzdělání, které nelze považovat za ukončení procesu vzdělávání. Samozřejmě je to známá věc, ale ne vždy je systémově naplňována. Proto je kladen velký důraz na systémové a efektivní další vzdělávání našich pracovníků. A to formou:

- Samostudium odborné literatury – rešerše a vzdělávání v rámci společnosti
- Další vzdělávání – vytváří se prostor například pro vysokoškolské vzdělávání, absolvování seminářů a školení

6 Osobnostní předpoklady lektora primární prevence

Vezmeme-li v úvahu, že profesní předpoklady jsou souborem vlastností, které velkou měrou ovlivňuje samotná osobnost lektora, je při výběru zaměstnanců nutné poznat osobnost potenciálního lektora. Osobnostní předpoklady každého jednotlivce důležitým faktorem pro samotnou přípravu a realizaci programů. V této kapitole se zaměřím zejména na sociální zralost, sociální a emocionální inteligenci, komunikační dovednosti, volní schopnosti a podobné osobnostní rysy lektora. Společnost MAJÁK o.p.s. zná osobnost každého potenciálního zaměstnance dříve, než nastoupí do pracovního poměru. Díky tomu může vyhodnotit, zda jeho silné rysy osobnosti převyšují ty slabší. Takový výběr umožňuje vyšší předpoklad stabilně odvedené práce s ohledem na odbornost programů, dobré jméno společnosti a její rozvoj.

Ředitel i správní rada společnosti má možnost sledovat osobnost člověka, osobně jej poznat, reflektovat jeho práci a jednání. Při výběrovém řízení zaměstnanců není tedy rozhodující, životopis, ale především vlastní reflexe jeho práce ředitelem společnosti. Tento princip, který společnost využívá, umožní vysledovat sociální zralost, trpělivost, cílevědomost, vnitřní motivace atd. každého uchazeče.

To, jak jsou jednotlivé projevy jeho osobnosti pro společnost důležité a co tím sleduje, představím v následujících bodech.

6.1 Sociální zralost

Langmeier a Krejčířová ⁴⁸ označují za základní znak zralosti trvalý stav, kdy jedinec překoná své rozpory v dětství a dospívání. Má mít kladný vztah ke svým rodičům a přitom by neměl být na nich závislý. Má dokázat nalézt silné a trvalé pouto k partnerovi, které s ním ponese po celý život a to v „dobrém i zlém“, přitom by měl být nezávislý na svém partnerovi a měl by dokázat zachovat širší přátelské vztahy, či je navazovat. Jako další znak dospělosti uvádějí plný vývoj a vyrovnanost práce s ostatními činnostmi realizovanými ve volném čase. Jeho zralost by se měla projevovat v jednání bez

⁴⁸ LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. s.170

nepřátelství vůči sobě i druhým lidem. Jeho sebehodnocení nemá být nízké ani přehnané. Zároveň by měl být autentický a nestavět sám sebe do středu zájmů.

Za primární projevy sociálně vyzrálého člověka lze tedy považovat nezávislost na rodičích a schopnost najít si partnera, se kterým bude vytvářet pevný a hluboký vztah založený na dávání sebe sama tomu druhému pro vytváření budoucnosti jejich vzájemného vztahu. Nestálost v partnerských vztazích může být signálem, neschopnosti vytrvalé práce k dosažení cílů a naplňování vize společnosti. V takovém případě hrozí, že investice do jeho rozvoje se společností nevrátí.

Dalším prvkem je samotné manželství, popřípadě rodičovství, potencionálního zaměstnance, je-li v takovém stavu. Měla by se projevit trpělivost, ochota odsunout vlastní potřeby a naplňovat potřeby druhých. Zároveň by se mohl také projevit individualismus, který pro práci v týmu není žádoucí, jelikož může rozvracet společnou práci směřující ke konkrétním cílům. Jeho chování by mělo být autentické ve všech ohledech jeho života a neměla by se projevovat závislost na neustálém chválení a projevování úcty. Domnívám se, že právě manželství dokáže odhalit podstatu toho, proč každý dělá, to co dělá a říká. V lektorské činnosti hrozí, že se lektor bude soustředit na ohlasy studentů a úplně mine podstatu preventivního programu a jeho cílů. Pokud by se lektor soustředil na ohlasy studentů a pedagogických pracovníků mohl by se dostat do nebezpečí profesního vyhoření nebo by jeho práce mohla začít stagnovat.

Zralý člověk zná tedy svou hodnotu a je schopen investovat do ostatních. Pokud by si potencionální lektor neustále stěžoval na svoji partnerku, své děti, nebo na rodinný život a s tím spojená omezení, je to varovný signál. Je dobré sledovat jeho přímou práci s mladou generací. Taková je zkušenost společnosti MAJÁK o.p.s., jelikož všichni lektori před nástupem do společnosti pracovali v různých volnočasových klubech pro děti a mládež. MAJÁK o.p.s. nezačne spolupracovat s lektorem, který nemá altruistické jednání.

Díky osobní znalosti lektora lze sledovat, jak dokáže zacházet se svým časem. Je možné vypožorovat, zda je dochvilný, dokáže si naplánovat přidělenou práci, rozložit úkoly a jejich realizaci, zda dělá věci na poslední chvíli nebo dokáže systematicky pracovat a také třeba i to, zda dokáže vyhodnotit časovou dotaci pro realizaci svěřeného úkolu s ohledem na termín odevzdání a k tomu je schopen přizpůsobit i svůj volný čas.

Musí se jednat o člověka, který nemá v popředí zájmu sebe sama, ale nezištně pracuje na tom, aby pomohl ostatním v jejich tíživé situaci. Zároveň se o sebe dokáže postarat a nemusí se mu stále připomínat jeho povinnosti, nese za ně plnou zodpovědnost a ve své práci je samostatný.

6.2 Sociální inteligence

Baumgartner, Orosová a Výrost definují sociální inteligenci jako: „*Schopnost jedince porozumět citění, myšlení a chování jiných lidí, porozumět sobě samému a na základě porozumění přiměřeně chovat.*“⁴⁹

Zde si dovolím kazuistiku, kdy se během jedné z návazných akcí na přednášky primární prevence realizované společností MAJÁK o.p.s. přihodila nepříjemná věc. Jeden z dobrovolníků hrubým a ponižujícím způsobem okřikl dívku, která svým přirozeným způsobem reagovala na položenou otázku k diskuzi. Bohužel svůj komentář řekla nahlas, a přestože její poznámka nebyla na místě, náš dobrovolník ji okřikl slovy: „*Ty jo Jano, už bud' zticha, jsi úplně trapná!*“. Přestože ji znal a moc dobře věděl, z jakého rodinného prostředí přišla, úplně ji „odstřelil“. Používám tento jednoduchý příklad proto, abych ukázal, jak jednoduše lze člověka veřejně ponížit, bagatelizovat jeho problém, či použít špatnou formulaci k napomenutí. Tento dobrovolník byl potencionálním lektorem primární prevence. Jeho jednání potvrdilo, že nedokáže respektovat odlišnosti a slabosti ostatních, má tendenci klást vysoké nároky a sleduje jen své vlastní záměry.

Může se stát, že se lektor dostane do prostředí, kde jsou sami patnáctiletí paraplegici, a kde je pravděpodobné, že někteří mají kolostomii nebo problémy s realizací koitu. Proto není vhodné v rámci programu prevence sociálně rizikového chování v oblasti sexuality mluvit o různých sexuálních technikách nebo k nim přistupovat s jistotou, že už určitě měli sex.

6.3 Emocionální inteligence

Pro pracovníka pedagoga a pracovníka v sociálních službách se jedná o důležitou součást jeho osobnosti. Rozumět svým emocím a emočním projevům svých posluchačů, lektorovi umožní přizpůsobit své jednání. Lektor by také měl být schopen nepodléhat emoční nestálosti u mladých lidí. Měl by dokázat ovládat své emoce i v situaci, kdy jsou emoční projevy skupiny či jedince neadekvátní nebo přehnané. Zároveň by měl být schopen své negativní emoce potlačit s ohledem na posluchače a cíl programu. Výsledkem je profesionálně odvedená práce, která závisí na osobnosti lektora. Více se o emocích zmíním v podkapitole 5.8. Sebeovládání.

⁴⁹ VÝROST, Jozef, et al. *Sociální psychologie: 2., přepracované a rozšířené vydání.* s. 211

6.4 Komunikační dovednosti

Janoušek⁵⁰ se zabývá širokým spektrem komunikačních projevů člověka a jejich správného využití jako specifické formy spojení mezi lidmi. Máli toto spojení být kvalitní, musí se sledovat mnoho faktorů, jako je samotný obsah informací, verbální a neverbální projevy či parajazykové projevy jedince. Nutno podotknout, že se verbální komunikace má dvě významové linie. První je linie tematická, to o čem se mluví a druhá je interpretační, která sleduje význam a smysl⁵¹.

Pro kvalitní předání informací, je nezbytné, aby se lektor nejen dobře vyjadřoval, ale také dokázal zpracovat informace získané od posluchačů, a to jak verbální a neverbální komunikací, tak parajazykovými projevy jedinců. Technicky zaměřený člověk bude zajisté méně citlivý na neverbální či parajazykové projevy. Přestože je možné naučit se a soustředit se na neverbální projevy jedinců, je dobré, pokud má lektor určitou citlivost a schopnost tyto projevy rozkódovat.

Lektor by měl dokázat spojit to, co slyší, s neverbálním projevem, popřípadě s parajazykovými projevy. Pokud se tyto projevy ve svém vyjádření rozcházejí, měl by na to reagovat a ujistit se, zda informacím správně rozumí. V tomto případě hraje velkou roli zralost lektora. Nezralý člověk se bojí negativní reakce a zakrývá, že něčemu neporozuměl, vše odkývá a pokračuje dál. Pokud si toho protějšek všimne, může to mít za důsledek ztrátu důvěry.

6.5 Vnitřně angažovaný

Bez pochyby můžeme říci, že vnitřně angažovaný člověk je ideálním pracovníkem v kterékoli pracovní oblasti. Rád bych citoval Petera Blocka, který ve své knize *Staňte se špičkovým poradcem*, píše:

„Lidé se ochotně angažují ve věcech, které vnímají jako přínos i pro své zájmy. Jestliže člověk nevidí žádnou souvislost mezi tím, o co je žádán, a tím, co sám chce, je velmi málo pravděpodobné, že se z jeho strany dočkáme plného nasazení. Můžete lidem přikázat, aby něco udělali, a oni se obvykle

⁵⁰ VÝROST, Jozef, et al. *Sociální psychologie: 2., přepracované a rozšířené vydání*. s. 217 - 229

⁵¹ VÝROST, Jozef, et al. *Sociální psychologie: 2., přepracované a rozšířené vydání*. s. 229

podřídí; přinejmenším dokud jsou si jisti, že se díváte. Jestliže však chcete, aby šli do věcí naplno, je nezbytné, aby se k tomu sami vnitřně rozhodli.“⁵²

Mám zkušenost, že všichni lektori, kteří v naší společnosti pracovali a pracují, přicházejí do naší společnosti s vnitřním postojem pomoci dětem a dospívajícím. Ale jakmile se „rozkoukají“ a začnou sami vést programy primární prevence, dříve nebo později hrozí, že jim „naroste hřebínek“. Obzvláště u sangviniků jsou tendence předvádět sama sebe s vidinou pozitivního hodnocení jejich výkonu. Rizikem je pak to, že mohou opouštět koncepci programu a naplňování jeho cílů s tím. Myslím si, že se tato skutečnost týká každého člověka bez ohledu na věk či postavení.

Hybnou silou lektora a hlavním smyslem jeho práce má být především podstata samotné pomoci a nasměrování pro život. Představa odměny za dobře vykonanou práci není samotný potlesk po programu, to je jen určitá reakce posluchačů. Největší odměnou je, když je lektor osloven na ulici, a je mu projevena vděčnost od dospělého člověka, který byl účastník lektorových programů jako student.

Aby lektor dokázal přijmout nové vize, jeho nadřazený se zaměřuje na samotné profesní vedení lektora, v rámci předávání cílů a jejich porozumění viz kapitola 4.1.2. bod I. *Cíle a způsoby poskytování programů specifické primární prevence*. Vnitřní motivace lektora a porozumění smyslu své práce, je hnací silou pro výkon jeho profese. Zda je člověk jen „vykonavatel“ rozkazů nebo pracuje z vnitřního přesvědčení, je možné vyzorovat dříve, než je mu nabídnuto zaměstnání. Platí, že sociálně zralý člověk je schopen altruistického jednání, což se také projevuje v jeho osobní vytrvalosti.

6.6 Dostatečné volní schopnosti

Dostatečnými volními schopnostmi se rozumí cílevědomé dosahování konkrétních cílů i v době, kdy je situace složitá a náročná. Vůle pomáhá uspořádat si čas, s volbou priorit, a je prevencí před „zkratkovitým“ jednáním nebo apatií. Je jasné, že lektorova pracovní doba není přesně ohraničena osmihodinovou denní pracovní dobou. Nutné další vzdělávání, evaluace a tvorba nových programů si vyžadují pevnou vůli a odhodlání.

Dříve než dojde k nabídce zaměstnání, všichni jsou pozváni ke spolupráci při návazných aktivitách společnosti. Je jim představena vize, cíle a zadány úkoly. To se

⁵² BLOCK, Peter. *Staňte se špičkovým poradcem*. Havlíčkův Brod : Grada, 2007. 352 s. ISBN 9788024717500.

opakuje několikrát, a pokud se potencionální lektor osvědčil, jemu mu nabídnuta práce. Vždy se jedná o zadání vyšších výzev, kdy se během příprav a realizace projevuje vnitřní angažovanost a vůle.

V samotné praxi může lektor s dostatečným volním jednáním pomoci mladému člověku v obtížných životních situacích, dokáže jej nasměrovat ke konkrétnímu řešení problému. V opačném případě by lektor mohl situaci zhoršit například tím, že u mladého člověka vytvoří falešný pocit bezpečí, a to bez pojmenování konkrétních kroků vedoucích k řešení problému.

6.7 Sebeovládání

Jistě souvisí s volními vlastnostmi, a to zejména v oblasti vlastních povinností, emocí, hodnot a norem. O přístupu k povinnostem a svěřeným úkolům jsem se zmiňoval v předchozích podkapitolách a proto nebudu v této podkapitole tento bod více rozebírat. Raději se zaměřím na sebeovládání v oblasti emocí, respektování stanovených norem a hodnot.

Ovládání vlastních emocí je silnou „zbraní“, která spíše než aby útočila, dokáže „odzbroit“ pokusy dospívajících nás nachytat, uvést do rozpaků či ponížit. Pokud žáci a studenti lektora neznají, tak jej prvních deset minut vědomě „testují“, a to takovým způsobem, že mluví vulgárně, někteří používají vtípky na lektora nebo na svého spolužáka, tváří se, že všemu rozumí nebo naopak dávají najevo, že je to vůbec nezajímá. Občas mají tendenci zpochybňovat to, co lektor říká. Převážně se nejedná o celý kolektiv, ale pokud se jedná o kolektiv, který nemá jasně stanovená pravidla, není vyloučeno, že se takovým způsobem bude projevovat celá skupina. Osobně jsem s takovou třídou několikrát pracoval. Zejména v jedné škole, která je známá svým liberálním přístupem, jsem se s takovými kolektivy setkal napříč prvním i druhým stupněm. Mezi žáky se ví, že si učitelé nedovolí „větších“ napomenutí obzvláště u dětí, jejichž rodiče financují aktivity školy. Stává se, že samotné vedení školy bagatelizuje kázeňské problémy. Je to škola, kde jsem se setkal s žáky, kteří do ní přestoupili z důvodu, který jedna čtrnáctiletá dívka shrnula větou:

„Tady můžeš učitelku poslat do p..... a nikdo ti nic neudělá.“

Děsivá informace. Věřím, že i přes drobnou cenzuru tento výrok v každém člověku vyvolává emoce. Sám jsem se musel ovládnout, abych dívku nemoralizoval a přitom jí takové jednání neodkýval a tím nepodpořil její alibismus.

Podobně mnou zmítaly emoce, když mne o přestávce oslovila patnáctiletá dívka a chlubila se tím, že se jí ve čtrnácti letech narodilo miminko. Toto jsou situace, na které se nelze připravit předem. Pokud je vidět, že se pracovník s mládeží dokáže ovládat a pracovat s dětmi i ve chvíli, kdy nevědí, co „roupama“ dělat a on je dokáže ukáznit, motivovat a nasměrovat k cíli, přemýšlím, jak jej více využít pro MAJÁK o.p.s. Když si pracovník nedokáže s dětmi poradit a jen se drží, aby je nezačal slovně či fyzicky napadat, je patrné, že by pro něj lektorování programů bylo náročné.

Další oblastí pro sebeovládání každého dospělého člověka jsou normy a hodnoty, které žáci a studenti vytvářejí, uznávají a respektují. Vhodným příkladem je třída se speciální výukou, ve které se nacházejí romské děti. Tady je nutná interiorizace norem romské kultury a jednání v jejím kontextu. Budeme-li pracovat s dětmi, které pocházejí z rodin, ve kterých se objevuje patologické jednání, asociální jednání nebo dokonce sociálně deviantní jednání, musíme počítat s tím, že nebudou rozumět našim sociálním normám a hodnotám. Ovládne-li lektor svůj pocit deziluze a dokáže své jednání přizpůsobit cílové skupině s tím, že vede skupinu ke stanoveným cílům, lze takové jednání považovat za rys dospělé osobnosti, která se ovládá, a profesionálního jednání.

V rámci lektorské činnosti je zřejmé, že se budeme setkávat s různými kolektivy a jedinci. Díky tomu lze získat cenné zkušenosti, ale je zde i riziko, že právě zkušenost vytvoří určitou šablonu lektorova chování, kterou bude používat v problematických situacích. Proto se domnívám, že jedinou normou a hodnotou, která s jistotou pomáhá, je hodnota lásky agapé, což je bezpodmínečná láska, která obětuje sebe sama. Tato láska je schopná si plně uvědomit vnitřní „já“ druhého člověka, o tom mluví Drapela⁵³, který vysvětluje Franklovu logoterapii, a která analyzuje životní situaci, ve které se klient nachází.

6.8 Morální jednání

Lektor by měl žít hodnoty, které ctí a ke kterým jsou vychováváni žáci a studenti společností MAJÁK o.p.s. Neměl by tedy holdovat alkoholu, žít promiskuitně, být nezodpovědný vůči sobě a okolí a také by měl respektovat odlišnosti druhých. Není potřeba více popisovat morálku, která vychází ze zralosti člověka, z jeho vůle a

⁵³ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. s. 150

sebeovládání. Lze si představit, co v dítěti, které absolvovalo program primární prevence na téma alkohol, způsobí to, když uvidí silně opilého lektora. Podstatné tedy je, nekázat druhým o vodě a sám pít víno. S důrazem na fakt, že se lektoři stávají vzory pro děti a dospívající a svým jednáním mohou podpořit anebo úplně zavrhnout to, o čem mluvili.

6.9 Vykazatelné jednání

Mluvíme-li o vykazatelnosti, jako první nás asi napadne výkaz zaměstnance. Ano, je nutné, aby pracovník dokázal vykázat svou pracovní činnost v rámci pracovní doby. Ale mnohem důležitější je, jakým způsobem je efektivní. Například dostane za úkol napsat dopis s nabídkou našich služeb. Následně se v jeho pracovním výkaze objeví dvouhodinová časová dotace na tento úkon. Ale co všechno dělal mezi tím? Opravdu celé dvě hodiny psal? V rámci vykazatelnosti, stejně tak jako v mnoha případech před tím, zde hraje důležitou roli zralost osobnosti a svědomitost každého člověka. Může se totiž stát, že pracovník začal psát dopis ve 13:00 a poslední tečku napsal v 15:00. Ale vůbec si neodpočítá dvacetiminutový telefon se svojí manželkou, nebo půlhodinovou rozpravu s kolegou na téma vánoční dárky. Asi každý člověk zná, jak lze promarnit čas, ale ne každý dokáže správně reflektovat jeho efektivní využití a změnit způsob svého jednání.

Já sám neumím dostatečně vypožorovat, zda pracovník bude schopen kvalitním způsobem vykazovat a naplňovat svůj čas. Sám jsem se musel několikrát se svými kolegy vracet k výkazu jejich práce a společně s nimi reflektovat jejich efektivitu. Předtím jsem musel dojít k situaci, kdy jsem si všiml nesrovnalostí v jejich diáři, který spolu sdílíme, a s realitou. Nejde tedy o to, kolik hodin odpracuji, ale jak efektivně čas naplním. V rámci naší společnosti je nutné, aby měl pracovník takové volní schopnosti, které udrží jeho soustředění na konkrétní úkol. Měl by být natolik svědomitý a pokorný, aby dokázal říct: „*To jsem nezvládl.*“ a zároveň vědomě naplňoval priority.

6.10 Analyticko-syntetické schopnosti

Říčan popisuje myšlenkový proces: „*Prvním stádiem je počáteční orientace v problému. Seznamujeme se všemi informacemi, jež o problémech máme, případně si opatřujeme další dostupné údaje, o kterých získáváme dojem, že nám pomohou. Upřesňujeme si cíl, jehož*

chceme dosáhnout, možné způsoby, jak ho dosáhnout, a prostředky, které máme k dispozici.“⁵⁴

Už v samotné přípravě programů primární prevence je nutné vycházet z vlastních či publikovaných analýz a studií. Lektor by měl být schopen rozeznat podstatné informace od nepodstatných, co k dané problematice patří a propojit to tak, aby mohl co nejpresněji určit cíle, vytvořit koncept programu a předat to nejpodstatnější. Jedním ze způsobů, jak zjišťujeme jeho analyticko-syntetické schopnosti, je zadání rešerše odborné publikace.

6.11 Systematický

Opakem takového člověka je člověk chaotický. V organizaci, pracující s dětmi a mládeží, by chaotický pracovník mohl být nebezpečím. Pominu-li praktické problémy typu pozdní příchod do školského zařízení nebo neúplné či nerealizované zpracování jemu svěřeného úkolu. Aniž bych snižoval význam těchto situací, domnívám se, že větším rizikem pro děti a studenty je lektor, který do programu vnáší zmatek a chaos. Takto vedený program by mohl působit kontraproduktivně. To je samozřejmě větší nebezpečí než například to, že doma zapomene pomůcky.

I zde lze různými způsoby vypožorovat jeho smysl pro systematickosti například tím, zda si při prvních následcích dělá poznámky. Následně jakým způsobem je píše, podtrhuje si podstatné, vytváří schémata, odděluje tematické bloky apod.

6.12 Přirozená autorita

Pojem autorita lze dnes interpretovat, jak popisují Kolář a Vališová⁵⁵, mnohými způsoby. „Hovoří se o autoritě **osobní, pravé, opravdové, přirozené**, ale i o autoritě **mocenské, vladařské, úřední či direktivní**.“⁵⁶ Kolář s Vališovou poukazují na problém skloubení různých typů autorit ve školském prostředí v kontextu použití v konkrétních situacích. Mluví o globální autoritě, která vhodným způsobem kombinuje všechny druhy autorit k výchově mladého člověka, aniž by potlačovala jeho individuální možnosti. „Podstata vztahu autority a výchovy spočívá v tom, že normy a hodnoty společnosti jsou zakotveny v autoritě a jejím prostřednictvím jsou prezentovány. To, jak jsou prezentovány, je

⁵⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. s. 90

⁵⁵ KOLÁŘ, Zdeněk; VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. s. 216 - 225

⁵⁶ KOLÁŘ, Zdeněk; VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. s. 216

současně záležitostí procesu výchovy, související s výchovnými styly, rodičovskými postoji způsoby řízení a s použitou mírou emočního vztahu mezi dospělými a dětmi.“⁵⁷

Autorita vychází z vlastní osobnosti lektora, jeho charakteru, smyslu pro spravedlnost, respektování posluchačů, profesními a odbornými znalostmi, respektováním názorů posluchačů, diskrétním vystupováním a vytvořením komfortního prostředí s ohledem na city posluchačů. Působí-li lektor jistým dojmem vycházejícím ze zdravého sebevědomí, vypůsobí to u posluchačů pocit bezpečí a jistoty. Častým výsledkem je samotná otevřenost jednotlivců, kteří získávají odvahu řešit svou vlastní životní situaci.

Přirozená autorita se neopírá o nátlak, vydírání, vytváření pocitu méněcennosti, neponižuje, nebagatelizuje, nezastrašuje, nemá zapotřebí křičet, ale získává si posluchače svým přístupem. Znovu bych zde podtrhl hodnotu lásky agapé. Mluvím z vlastní zkušenosti. Pokud děti a dospívající mládež vnímají, že je máte rádi, odpustí vám i drobné prohřešky a chyby. Tato láska, dle mého názoru, dokáže naplnit první čtyři stupně Maslowovy hierarchie lidských potřeb.

Přirozená autorita spolu se sociální zralostí jsou pro MAJÁK o.p.s. jedním z nejdůležitějších osobnostních předpokladů lektora primární prevence.

6.13 Proces vývoje osobnosti lektora primární prevence

Kapitolu č. 6 Osobnostní předpoklady lektora primární prevence bych rád uzavřel touto podkapitolou, která souvisí s vývojem osobnosti. Pokorný v kontextu vývoje osobnosti vysvětluje: „*V systémovém pojetí rozumíme osobností souvislý a samoorganizující se, strukturovaný celek, a to s chováním, které lze pozorovat jak zevnitř, tak i z vnějšku. Osobnost může své chování jednak samoregulovat, případně se podvoluje vnější regulaci svého chování. Osobnost představuje celek, který e v čase a prostoru trvale vyvíjí a mění.*“⁵⁸

V souvislosti s osobností lektora bylo popsáno, jakým způsobem jsou ve společnosti MAJÁK o.p.s. sledovány osobnostní předpoklady potenciálního lektora. S ohledem na individuální růst jedince a samoregulace je zřejmé, že nikdy není přijat „dokonalý“ lektor. Přesto mohou některé faktory osobnosti ovlivnit výběr.

⁵⁷ KOLÁŘ, Zdeněk; VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. s. 221

⁵⁸ POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe*. s. 148

Společnost MAJÁK pracuje na osobnostním růstu například formou externí supervize. Díky dobrým vztahům v kolektivu a aktivitám podporující růst kooperace týmu se daří působit na každého jedince a vlastní reflexí jeho jednání.

Práce s dětmi a mládeží si vyžaduje neustálou sebereflexi a reflexi jednání. Jelikož se lektor neustále pohybuje v měnícím se prostředí, důvodem jsou jiné třídní kolektivy, jiné školy, změna norem ve společnosti či specifickými normami dané různými subkulturami meze mladou generací, může tak získávat nové zkušenosti, reflektovat své jednání a osobnostně růst.

7 Závěr

U dětí a mládeže se z rizikového chování může rozvinout sociálně patologické jednání. Avšak rodina se může sociálně patologicky chovat. Nejsilnějším nástrojem pro regulaci patologického chování je primární prevence. Ta může mít formu nespecifickou nebo specifickou. Nespecifická primární prevence zahrnuje realizaci kroužků, volnočasových aktivit, ale také zřízení sociálního bydlení apod. Specifická primární prevence je zaměřena na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování. Primární prevence působí jak na děti a mládež s rizikovým chováním, tak na děti a mládež ze sociálně patologického prostředí.

V současnosti je prevence na školách zajišťována školními metodiky prevence, což je dané Vyhláškou č. 72 / 2005 Sb. Také může být realizována lektory primární prevence z neziskových organizací. Jistou výhodou externích lektorů je fakt, že nejsou z řad pedagogického sboru. Díky tomu lze říci, že žáci a studenti mají k externistům větší důvěru. Je-li hlavní činností neziskové organizace výhradně prevence, lze předpokládat, že její práce bude na profesionální úrovni. Ovšem ne každá organizace je schopna nabídnout kvalitní preventivní programy, proto by školské zařízení mělo být opatrné s jejím výběrem. Pozor by si měli dát na koncept programů, jejich návaznost, dlouhodobost, naplňování konkrétních cílů a také například na komunikaci neziskové organizace.

V Libereckém kraji na poli primární prevence působí obecně prospěšná společnost MAJÁK. Jako jediná v celé ČR nabízí šest programů primární prevence, a to již od prvních tříd základních škol až po střední školy. Její práce dále pokračuje nabídkou sociálních služeb ve dvou nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež a nabídkou dalších volnočasových aktivit.

Z analýzy profesních a osobnostních předpokladů lektora primární prevence, s využitím zkušeností obecně prospěšné společnosti MAJÁK o.p.s. vyplívá důležitost dlouhodobého profesního vedení, které začíná před samotným zaměstnáním potencionálního lektora. Také je zřejmé, že osobnostní předpoklady uchazeče hrají velký význam pro profesionálně odvedenou práci během programů primární prevence. Za nejdůležitější faktory osobnosti lektora lze považovat sociální zralost jedince, sociální inteligenci, emoční inteligenci, vnitřní angažovanost a analyticko-syntetické schopnosti. Každý jedinec pracující s mladou generací by měl být schopen sebereflexe, své jednání regulovat a být otevřený pro vnější reflexi.

Použitá literatura

- BEČKOVÁ, Ilona; VIŠŇOVSKÝ, Peter. *Farmakologie drogových závislostí*. 1. Pelhřimov: Nakladatelství Karolinum, 1999. 112 s. ISBN 80-7184-864-6.
- BLOCK, Peter. *Staňte se špičkovým poradcem: jak dosáhnout toho, aby druzí využili vašich zkušeností*. 1. Havlíčkův Brod : Grada, 2007. 347 s. ISBN 978-80-247-1750-0.
- ČINČERA, Jan. *Práce s hrou: pro profesionály*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2007. 240 s. ISBN 978-80-247-1974-0.
- DYTRTOVÁ, Radmila; KRHUTOVÁ, Marie. *Učitel: příprava na profesi*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2009. 121 s. ISBN 978-80-247-2863-6.
- DUŠEK, Karel; VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Alena. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. 632 s. ISBN 978-80-247-1620-6.
- DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 1. Praha: Portál, 1997. 175 s. ISBN 80-7178-766-3.
- EVANGELU, Jaroslava Ester. *Diagnostické metody v personalistice*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2009. 176 s. ISBN 978-80-247-2607-6.
- FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- HUBINKOVÁ, Zuzana, a kol. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 1. Havlíčkův Brod : Grada, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1593-3.
- JEDLIČKA, Richard, et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- KOLÁŘ, Zdeněk; VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2009. 230 s. ISBN 978-80-247-2857-5.
- KRATOCHVÍL, Stanislav . *Sexuální dysfunkce*. 3. Havlíčkův Brod : Grada, 2008. 301 s. ISBN 978-80-247-2476-8.
- KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. 2. Havlíčkův Brod: Grada, 2008. 435 s. ISBN 978-80-247-2329-7.
- LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 4., přepracovaná a doplněná. Havlíčkův Brod: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LANGOVÁ, Marta, et al. *Psychologické aspekty školního poradenství*. 1. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2005. 192 s. ISBN 80-7044-719-2.

- MEDLÍKOVÁ, Olga. *Lektorské dovednosti: manuál úspěšného lektora*. 1. [Praha] : Grada, 2010. 168 s. ISBN 978-80-247-3236-7.
- NOVÁK, Tomáš. *Posilněte si svoji vůli*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2009. 144 s. ISBN 978-80-247-2752-3.
- PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. 240 s. ISBN 978-80-247-2959-6.
- PETERS-KÜHLINGER, Gabriele. *Komunikační a jiné "měkké" dovednosti: využijte svůj potenciál, rozvíňte své soft skills a staňte se úspěšnějšími*. 1. Jihlava: Grada, 2007. 105 s. ISBN 978-80-247-2145-3.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2006. 328 s. ISBN 80-247-0871-X.
- POKORNÝ, Vratislav; TELCOVÁ, Jana; TOMKO, Anton. *PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ : Manuál praxe*. 3. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2005. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: Příručka pro studenty*. 1. Praha: Portál, 2005. 288 s. ISBN 80-7178-923-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1174-4.
- ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. 1. Havlíčkův Brod : Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.
- STEL, Jaap van der; VOORDEWIND, Deborah. *Příručka prevence alkoholu, drog a tabáku*. 1. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2005. 173 s. ISBN 90-74037-08-9.
- VALIŠOVÁ, Alena ; KASÍKOVÁ, Hana, a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. Havlíčkův Brod : Grada, 2007. 402 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VÝROST, Jozef, et al. *Sociální psychologie: 2., přepracované a rozšířené vydání*. 1. Havlíčkův Brod: Grada, 2008. 404 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- WILDING, Christine. *Emoční inteligence : vliv emocí na osobní a profesní úspěch*. 1. [Praha] : Grada, 2010. 238 s. ISBN 978-80-247-2754-7.

Jiné zdroje

Česká republika. Vyhláška ze dne 9. února 2005 : o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2005, 2005, 27,50, 72, s. 490-502. ISSN 1211-1244.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č.j.: 14 423/99-22

Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví č.j.: 10 194/2002-14

USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 7. června 2006 č. 693 k zavedení systému certifikací v oblasti primární protidrogové prevence.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 7. duben 2009 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování u žáků škol a školských zařízení. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-u-zaku-skol-a>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 25. říjen 2007 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne>>.

patologických-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 5. listopad 2010 [cit. 2010-12-02]. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 20. duben 2007 [cit. 2010-12-02]. Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-msmt-k-vychove-proti-projevum-rasismu-xenofobie-a-intolerance>>.